

ENODIJEV PANEGIRIK NA ČAST KRALJU TEODERIKU ALI KAKO RETORIKA PIŠE ZGODOVINO

MONIKA DEŽELAK TROJAR

1. ENODIJ IN NJEGOV ČAS

Enodij (Magnus Felix Ennodius), nekoliko starejši sodobnik Kasiodora in Boetija, se je rodil leta 473 ali leta 474 v Arlesu¹ v ugledni družini – zlasti po materini strani je imel zelo plemenito sorodstvo. Leto rojstva so v teku stoletij določili na podlagi Enodijevega pričevanja, ki so ga zasledili med vrsticami njegovih del, in sicer v njegovi kratki avtobiografiji (*Euharisticum de vita sua – Opusc. 5*),² ki jo je napisal po zgledu Avguštinovih *Confessiones*. Enodij je zgodaj izgubil starše, zato je odrasčal pri teti v provinci Liguriji (v Paviji), toda tudi ta je kmalu umrla, že leta 489 ali 490.³ Potem je skrb zanj prevzela neka premožna družina iz Pavije: z njihovo domačo hčerjo se je kasneje zaročil, toda najverjetneje se z njo ni nikoli poročil.⁴

Enodij se je v mladostnih letih v Liguriji verjetno izobraževal v *artes liberales*, svobodnih umetnostih, toda o tem obdobju njegovega življenja ni nobenih oprijemljivih podatkov.⁵ Enodijev študij svobodnih umetnosti se je osredotočil predvsem na retoriko;⁶ to se odraža v večini njegovih del, še zlasti pa v panegiriku. Enodij je dosegel za svoj čas zelo temeljito izobrazbo v klasični poganski in poznoantični krščanski literaturi.⁷

Eden izmed vplivnih sorodnikov, konzul Faust, ga je seznanil s pavijskim škofom Epifanijem, in tako naj bi Enodij že leta 493⁸ oz. najkasneje leta 494 stopil v duhovni stan. Kaj je vplivalo na Enodijevo odločitev za duhovniški poklic, ni mogoče natančno določiti; Enodij kot povod za to odločitev omenja težko bolezen in Faustovo prigovarjanje, vendar sta omenjena razloga malo verjetna.⁹ Kot duhovnik je Enodij najprej služboval pri škofu Epifaniju, o katerem je kasneje napisal biografijo

¹ Fontaine, »Ennodius,« 399; Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 2; Kennell, *Magnus Felix Ennodius*, 5–6.

² Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 2; Kennell, *Magnus Felix Ennodius*, 5.

³ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 3.

⁴ Ibid.

⁵ Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 29.

⁶ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 13.

⁷ Ibid.

⁸ Fontaine, »Ennodius,« 399.

⁹ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 3.

oz. hagiografsko delo (*Vita Epiphani episcopi Ticinensis – Opusc.* 3).¹⁰ Iz omenjenega dela in še nekaterih drugih, ki niso pomembna le zaradi svoje umetniške vrednosti, ampak so hkrati tudi zgodovinski vir,¹¹ so raziskovalci skušali izluščiti kar največ avtobiografskih podatkov.¹² V letih 495 do 499 je Enodij deloval v krogu škofa Lavrencija v Milanu: v tem obdobju se je ukvarjal predvsem s cerkvenopolitičnimi vprašanji, obenem pa je v teh letih nastala tudi večina njegovih del.¹³

Enodij se je vse bolj uveljavljal v krogu severnoitalske duhovščine. V času nasprotij v rimski Cerkvi, v t. i. lavrencijanski shizmi (498–507/8 oz. 498–507/514),¹⁴ se je opredelil za stranko, ki je podpirala papeža Simaha. Leta 502 se je udeležil sinode (t. i. *synodus palmaris*) v Rimu in neposredno po njej napisal delo *Libellus pro synodo*, ki je nekakšna literarna obramba stranke papeža Simaha in hkrati Enodijeva jasna opredelitev zanj.¹⁵ Kmalu po končani sinodi je bil Enodij posvečen v diakona, leta 513 pa v pavijskega škofa; imenovanje za škofa je hkrati zaključek Enodijevega literarnega ustvarjanja.¹⁶

Medtem ko je Enodij s svojim literarnim pričevanjem svojim raziskovalcem zastavil mnogo ugank o svojem življenju, je datum njegove smrti, 17. 7. 521,¹⁷ nedvoumen, ohranil se je namreč na njegovem nagrobniku v cerkvi sv. Mihaela v Paviji.¹⁸

Enodijeva dela

Enodij je bil zelo plodovit pisec, ki je svojim naslednikom zbuja veliko zanimanje, sicer se najverjetneje ne bi ohranilo toliko različnih rokopisov njegovih del.¹⁹ Od 16. pa vse do 20. stoletja se je zvrstilo precejšnje število izdaj,²⁰ od Grineja (Grynaeus – leta 1569) pa vse do Hartla (1882), Vogla (1885) in Rohra (1995). Vsak izmed izdajateljev je k temu zahtevnemu delu pristopil drugače, pri urejanju Enodijevih besedil je mnogokrat prišlo do nepotrebnih popravkov, a kljub temu ne smemo zmanjševati pomena njihovega dela. Najodmevnejša in najpomembnejša med izdajatelji sta bila po mojem mnenju Jacques Sirmond (1611), ki je sistematiziral Enodijeva dela po zvrsteh (*Epistulae, Opuscula miscellae, Dictiones, Carmina*), in Friedrich Vogel, ki se

¹⁰ Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 29–30.

¹¹ Ibid., 30.

¹² Kennell, *Magnus Felix Ennodius*, 8 in sl.

¹³ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 4.

¹⁴ Lavrencijanska shizma je dobila ime po Lavrenciju, Simahovem protikandidatu za papeško mesto, ki pa ni identičen z omenjenim škofom Lavrencijem v Milanu.

¹⁵ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 4–6; Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 30.

¹⁶ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 4.

¹⁷ Vogel, *Magni Felicis Ennodi opera*, lviii.

¹⁸ Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 30.

¹⁹ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 64–178.

²⁰ Ibid., 159–64.

je pri urejanju del strogo držal vrstnega reda besedil, kot se je ohranil v najstarejših rokopisih, da bi tako lahko čim natančneje zamejil tudi čas nastanka posameznih del v Enodijevem opusu.²¹

Pri orisu Enodijevih najpomembnejših del se bom zaradi večje sistematičnosti po zgledu C. Rohra tudi sama držala omenjene Sirmondove klasifikacije. Največji del Enodijevega opusa obsega 297 ohranjenih pisem (*Epistulae*), namenjenih različnim pomembnim naslovnikom (prošnje, zahvale, priporočila, dobre želje ...), ki so v večini nastala v njegovem milanskem obdobju. V pismih je opazen vpliv Kvinta Avrelija Simaha, vendar Enodij kljub temu ne dosega več nivoja pisemske literature 4. in 5. stol.²² Drugo, najpomembnejšo skupino njegovih del sestavljajo t. i. *Opuscula miscella*,²³ deset različnih besedil; najpomembnejših je prvih šest, in sicer:

- *Opusc. 1: Panegyricus Theoderico regi dictus*,
- *Opusc. 2: Libellus contra eos, qui contra synodum scribere praesumpserunt (Libellus pro synodo)*,
- *Opusc. 3: Vita Epiphani episcopi Ticinensis*,
- *Opusc. 4: Vita Antonii monachi Lerinensis*,
- *Opusc. 5: Euharisticum de vita sua* (neke vrste avtobiografija po zgledu Avguštinovih *Confessiones*),
- *Opusc. 6: Paraenesis didascalica*.

Tretjo skupino Enodijevega opusa sestavlja 28 besedil retoričnega značaja, t. i. *Dictiones*,²⁴ zadnjo skupino njegovih del pa predstavljata dve knjigi pesmi – *Carmina*.²⁵

Enodij in klasična izobrazba

Enodijev študij *artes liberales* se je osredotočil predvsem na retoriko, ki jo tudi v svojem delu *Paraenesis didascalica* (v metrični prozi zapisanem navodilu za pridobitev visoke izobrazbe) hvali kot najpomembnejšo znanstveno zvrst, študij gramatike in dialektike pa je zapostavljal. Pri oblikovanju stališča o klasični izobrazbi so bili Enodiju v pomoč Avguštinovi nazori o *artes liberales*, ki jih je nadgradil s svojimi prepričanji. *Artes liberales* zanj niso le sredstvo za *exercitatio animi*, kot je menil Avguštin: Enodij jih ima v povezavi s filozofijo (ki mu je bila z izjemo poznavanja nekaterih imen filozofov neznanka)²⁶ za šolo kreposti.²⁷ Kot velik poznavalec klasične,

²¹ Kennell, *Magnus Felix Ennodius*, 13–16.

²² Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 5.

²³ *Ibid.*, 5–8.

²⁴ *Ibid.*, 8–9.

²⁵ *Ibid.*, 9–11.

²⁶ Fontaine, »Ennodius,« 410.

²⁷ *Ibid.*, 408.

poklasične in kasnejše krščanske literature je poudarjal njeno izobraževalno moč ter trdil, da je šele literatura nosilka prave kulture.²⁸

Kljub nekaterim zgoraj omenjenim pomanjkljivostim je bil Enodij za svoj čas zelo izobražen; iz zpričujejo njegova dela, saj je v njih mogoče zaslediti tako primere iz grško-rimske mitologije kot iz zgodovine, razvidne pa so tudi reminiscence na različne poganske avtorje, kot so Cicero, Vergilij, Salustij, Lukan ... Zanimivo je, da te prevladujejo nad referencami iz Svetega pisma in patristične literature tudi v spisih z versko vsebino.²⁹ Ob natančnejši analizi referenc so raziskovalci ugotovili, da te ne presegajo okvirjev splošno razširjenih tem šolskih avtorjev ...³⁰ Za globlje razumevanje grške kulture je bil Enodij zaradi neznanja grščine nekoliko prikrajšan,³¹ zato je njegovo ohranjanje antične tradicije zaznamovano predvsem s poudarjanjem rimskih idealov, vendar hvaljenje *maiorum virtus* in *veterum gesta* ni enoznačno, saj pogosto nasproti *antiquitas*, *vetustas* poudarja sedanost, nove moči.³² To je lepo vidno tudi v panegiriku na čast kralja Teoderika:

Illic vellem ut aetatis inmemor, Roma, conmeares. Si venires lapsantibus tremebunda vestigiis, aevum gaudia conmutarent. (9.48)

Illa ipsa mater civitatum Roma iuveniscit marcida senectutis membra resecando. (11.56)

Pri Enodijevih delih verjetno ne bi nikoli ugotovili, da jih je napisal diakon, če ne bi poznali njegove življenjske poti.

Enodijev odnos do zgodovinske realnosti časa, v katerem je živel

Leto t. i. propada Zahodnega rimskega cesarstva, leto 476, je s stališča zgodovine kasnejših stoletij obravnavano kot velika zgodovinska prelomnica, vidimo ga kot konec starega in začetek novega zgodovinskega obdobja. Leto so kot prelomno doživljali tudi takratni prebivalci nekdanjega Zahodnega rimskega cesarstva. Ostali so tako rekoč brez svoje države in se znašli v obdobju nemirov, negotovosti in strahu. V izobraženih krogih, ki so bili naklonjeni Teoderiku, pa so skušali oblikovati vtis o kontinuiranosti zgodovinskih procesov v letih 476 do 493.

Ko prebiramo Enodijev panegirik na čast kralju Teoderiku ali pa biografijo škofa Epifanija iz Pavije, leto 476 naenkrat izgubi vso svojo prelomnost. Enodij in nje-

²⁸ Ibid.

²⁹ Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 31–32.

³⁰ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 12.

³¹ Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 32.

³² Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 12.

govi sodobniki (Cassiodor, Anonymus Valesianus) leta 476 niso imeli ali niso smeli imeti za prelomnico, saj so le tako lahko ohranjali tradicijo *Roma aeterna*, ki so jo prenesli na Teoderika in na njegove Ostrogote, poleg tega pa so bili, še zlasti Enodij, Teoderiku zelo naklonjeni.³³

Leto 476 so za odločilni mejnik (konec Zahodnega rimskega cesarstva) imeli le nekateri zgodovinarji Vzhodnega rimskega cesarstva (Marcelinus Comes, Jordanes), kljub drugačnemu stališču oblastnikov, in neodvisni rimski senatorji, pa še ti so kasneje, ko so se odnosi s Teoderikom izboljšali, svoje mnenje spremenili.³⁴

Najmočnejši dokaz, da je imel Enodij kot zaščitnik in spodbujevalec ideje večnega Rima pomembno vlogo, je ravno panegirik. Enodij je občudoval Teoderikovo vojaško moč in njegove zmage nad Gepidi, Bolgari, Odoakrom; v njem je videl jamstvo miru, pravnomočnega rimskega vladarja. O tem pričajo njegova poimenovanja – nagovarja ga s *princeps, dominus inclytus, rector...* Zelo zgovorna v panegiriku je personifikacija večno obnavljajočega Rima, ki se s Teoderikom zopet pomlajuje. Prvič se lik pojavi po zmagi nad Odoakrom:

...aetatis immemor Roma /.../ Si venires lapsantibus tremebunda vestigiis, aevum gaudia conmutarent. Quid semper delubris inmersa concluderis? (9.48)

Drugič nastopi neposredno za tem, ko Enodij izraža svoje zadovoljstvo nad Teoderikovim stroгим ravnanjem z Odoakrovim privržencem:

Illa ipsa mater civitatum Roma iuvenescit marcida senectutis membra resecando. (11.56)

Prva podoba zelo nazorno prikaže utrujenost, izčrpanost Rima, druga pa naredi korak naprej: pred bralcem se Rim začne pomlajevati in iz nove zgodovinske resničnosti črpa moč za nove izzive. Obe podobi sta sprožili veliko različnih razlag. Po eni izmed njih je Enodij s podobama skušal pokazati, da je Rim šele po zaslugi Teoderika pridobil nazaj svojo prejšnjo politično moč. Spet drugi razlagajo, da je imel Enodij v mislih Teoderikov program obnove mest. Nekateri menijo, da je Enodij prikrito namigoval na zvijačno in kruto odstranitev Odoakra s političnega prizorišča. Verjetno bi se dalo najti še kar nekaj možnih interpretacij, vendar se bistveni pomen obeh podob skriva v Enodijevem razumevanju Teoderikovega prevzema oblasti kot zgodovinskega preobrata v smislu pomlajevanja Rima: ta preobrat je začetek novega zlatega obdobja, nikakor pa ne zgodovinski prelom oz. polom. Enodij je v ostrogotskem prevzemu oblasti začutil novo življenjsko moč, ki bo prenovila in pomladila postarano rimstvo. V ostrogotski oblasti je videl novo priložnost za karierne vzpone

³³ Näf, »Das Zeitbewusstsein«, 104.

³⁴ Ibid., 103.

pripadnikov aristokratskih družin, tako v obnovljenem političnem pomenu senata kot tudi v materialnih privilegijih in možnostih zaposlitve na dvoru.³⁵

Kljub zelo pozitivnemu odnosu do Teoderika pa je v nekaterih njegovih delih mogoče zaznati, tako nas opozori Beat Näf, da se je Enodij zavedal tudi nekaterih sprememb, ki so kazale na propadanje Zahodnega rimskega cesarstva. Ker pa je v ospredju obravnava panegirika, naj zaenkrat zadostuje le omemba teh del (pismo sorodniku in prijatelju Boetiju – *Ep.* 8.1; zbadljivka Boetiju – *Carm.* 2.132).³⁶

Enodijev odnos do Teoderika

Po Teoderikovi zmagi nad Odoakrom se je oblikovala politična skupina, ki je rešitev za Zahodno rimsko cesarstvo videla v Teoderiku in bodoči amalijski dinastiji. Stranki se je pridružila tudi pravoverno usmerjena duhovščina (zavzemala se je za brezpogojni cerkveni primat Rima in papeža), ki je že v času bojev kazala naklonjenost do amalijskega poveljnika.³⁷ Teoderik se je trudil ponovno vzpostaviti nekdanjo obliko vladavine, spoštoval je že ustaljeno zakonodajo in skušal pridobiti priznanje vzhodnorimskega cesarja.

Enodijevo prvo vidnejše sodelovanje v Teoderikovem programu je spremstvo škofa Epifanija v letu 494. Teoderik jima je zaupal pogajanje z burgundskim kraljem Gundobadom za izpustitev talcev, ki so jih Burgundci leta 490 odpeljali s severa Italije.³⁸

Teoderik je skupaj s svojimi svetovalci razvil idejo o vzpostavitvi enotnosti (*civilitas*) med domačim prebivalstvom in njegovimi gotskimi (ter ostalimi) priseljenci – Goti so s svojo vojsko v novi državi prevzeli obrambno vlogo in tako omogočili staroselcem nemoteno in nespremenjeno javno ter privatno življenje. Teoderik je zaradi te ideje dobil veliko privržencev med senatorji in tudi ostalo (tudi cerkveno) aristokracijo – med njimi je bil tudi Enodij. V praksi ideja o *civilitas* ni žela samo uspehov, saj je v njegovi vojski prihajalo do nenehnih izgredov. Vse to je Teoderik skušal omiliti z odplačevanjem škode, ki je nastala ob omenjenih pustošenjih.³⁹

Enodij je bil na dvoru v dobrih odnosih z gotskim komornikom Trivilo.⁴⁰ V t. i. lavrencijanski shizmi po l. 502 (*Libellus pro synodo*) je bil Enodij vnet zagovornik stranke papeža Simaha.⁴¹ Lavrencijanska shizma se je končala šele z izvolitvijo novega papeža Hormizda (514–523), ki je v cerkvenopolitičnih vprašanjih ukrepal zelo

³⁵ Ibid., 107–14.

³⁶ Ibid., 104–107.

³⁷ Laufenberg, *Der historische Wert*, 9.

³⁸ Fontaine, »Ennodius«, 399.

³⁹ Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 88–89.

⁴⁰ Ibid., 91.

⁴¹ Ibid., 105.

previdno in v soglasju s Teoderikom.⁴² Hormizd je Enodiju (potem ko je leta 513 postal škof) zaupal vodenje dveh poslanstev k cesarju Anastaziju I. v Konstantinopel, in sicer v letih 515 in 517. Prvo Enodijevo poslanstvo je zahtevalo priznanje kalcedonske veroizpovedi, obsodbo carigrajskega patriarha Akacija (sporni verski odlok Henotikon iz leta 482; leta 484 je Akacij izobčil papeža in tako se je začel prvi veliki verski razkol med Vzhodom in Zahodom)⁴³ in priznanje pravic papeža. Prvo Enodijevo poslanstvo je bilo zaradi monofizitskih nagnjenj vhodnega cesarja neuspešno; tudi drugo, ki ni bilo osredotočeno toliko na iskanje soglasij z Anastazijem I., ampak bolj na krepitev pravoverne opozicije proti cesarju, ni doseglo želenih ciljev. Akacijev razkol se je lahko končal šele po Anastazijevi smrti, ko je njegov naslednik Justin (518–527) nastopil proti monofizitom in dosegel izravnavo z Zahodom (519).⁴⁴

Enodij je bil naklonjen Teoderiku, saj je v njem videl prenovitelja Zahodnega rimskega cesarstva. Vključil se je v njegov cerkveno-politični program obnove in zato užival vladarjevo naklonjenost.

Naj dodam še nekaj podrobnosti Enodijevega odnosa do Teoderika, ki jih je mogoče razbrati med vrsticami panegirika. Panegirik je spomenik Teoderikove veličine, kreposti, modrosti in odločnosti:

O geminam in uno principe virtutum plenitudinem, quae deum resignat auctorem, quia non habet inter homines a quo videatur sumpsisse quod exhibit! (11.59)

Enodij Teoderikovo življenjsko pot oriše kot že vnaprej določeno – če jo za velika dejanja ne bi določil že plemeniti Teoderikov rod, bi njen živahen tok spodbudila njegova modrost:

Origo te quidem dedit dominum, sed virtus adseruit. Sceptra tibi conciliavit splendor generis, cuius si deessent insignia, eligi te in principem mens fecisset. (20.88)

Teoderik je prikazan kot nepremagljiv, a milostljiv in usmiljen vojskovodja:

Qui te in acie conspexit, superatus est, qui in pace, nil timuit: nec promissio venerabilis claudicavit inter prospera nec passus est moram vigor in proeliis. (2.5)

Zaradi vsakdanjih zmag se ni prevzel, ampak so mu te dajale zagon za prihodnja osvajanja. Teoderika odlikuje razgledanost, poznavanje oddaljenih krajev – vse to mu je bilo dano zaradi odraščanja v naročju civilizacije in njegove odprtosti za nova spoznanja. Njegovo odločno ravnanje v času Baziliskove uzurpacije govori o čutu za

⁴² Ibid., 106.

⁴³ Benedik, *Papeži*, 52.

⁴⁴ Ibid., 55.

pravičnost in pomoč ter o njegovi hvaležnosti in skromnosti. Enodij poudari, da bi Teoderik, če bi bil častihlepen, lahko zmago v tako negotovem obdobju zelo dobro izkoristil, a sta mu to preprečevala njegova značajnost in stanovitnost:

Singularis boni fructus est ambitionis refrenatio, illo maxime tempore, quo sine opinionis damno possis adquisita retinere. (3.3)

Enodij namiguje na politično moč Teoderikovih podvigov in na odvisnost velikih vladarjev od njegovih dejanj in odločitev: njegova omemba se sicer nanaša na Zenona, lahko pa bi to trditev razumeli kot splošno veljavno za celotno obdobje Teoderikovega vojaškega in političnega udejstvovanja:

Si te illarum rector partium non amavit, percussus praefuit reipublicae, si dilexit, obnoxius: usus es in tuorum fide meritorum teste purpurato. (3.4)

Panegirik hvali premišljenost in pragmatičnost Teoderikovih dejanj:

Stat ante oculos meos Vulgarum ductor libertatem dextera tua adserente prostratus, nec extinctus, ne periret monumentis, nec intactus, ne viveret adrogantiae, in gente indomita domesticus adstipulator superfuturus roboris tui. Qui si sufficiens leto vulnus excepisset, personam viceras: quod in luce substitit, submisit originem. (5.19)

Predstavi ga kot zaščitnika svobode in ugleda svojih sorodnikov – vojno z Odoakrom je namreč začel (samo) zaradi umora sorodnice Gizo in njenega moža, Rugijca. V pripravah na pohod proti Italiji se izkaže kot dober 'motivator', saj mu je za omenjeni podvig uspelo zbrati razpršene Gote, status dobrega 'animatorja' pa ohranja tudi v nadaljevanju panegirika, ko uspešno spodbuja in nagovarja vojake med bojem (paragraf 32 ter paragrafa 43 in 44).

Preseneča dejstvo, da Enodij med plemenita dejanja vladarja uvršča tudi (pravične) usmrtitve sovražnikov. Opisuje razsežnost usmrtitev v bitki pri Adiži in nato še Teoderikovo maščevanje nad Odoakrom in njegovimi privrženci. Možno je, da je Enodij v tovrstnem slikanju videl učinkovito sredstvo za opisovanje moči in (pozitivne) avtoritativnosti vladarja ali pa gre za germansko samoumevnost meča (tj. smrti) kot zaščitnika svobode, čigar podobo Enodij tako spretno uporabi v 42. paragrafu (*vindex libertatis gladius*). Verjetna pa je tudi razlaga, da Enodij tako neobremenjeno podaja realnost vojn zato, ker je bilo za tedanji čas povsem samoumevno, da vse vojne prinesejo s seboj krvave bitke, maščevanja in usmrtitve. Tega Teoderiku sam ni štel v zlo in je pričakoval, da tudi pri poslušalcih oz. bralcih ne bo naletelo na neodobranje, kljub temu pa omenjena dejstva v 75. paragrafu nekoliko ublaži z iz-

javo, da se Teoderikova nejevolja konča skupaj s človekom, ki jo je povzročil, njegova usmiljenost in hvaležnost pa iščeta tudi potomce dobrih ljudi:

Finitur indignatio moderata cum homine, cum propter retributionem quaerat tua pietas successorem. (16.75)

Pomemben del panegirika je oris Teoderikove *civilitas*, skrbi za vsesplošni razvoj kraljestva (*civilitas* lahko razumemo tudi kot idejo o vzpostavitvi enotnosti med Goti in Rimljani, kot sposobnost modrega vodenja države, kot državljansko zavest...): rast državnega bogastva, gradnje, povrnitev pristojnosti senatu, vzpostavitev dolgotrajnega obdobja miru, zamejitev častihlepja na dvoru, konec proskripcij, skrb za razvoj znanosti – zlasti govornišva ... Kot posebej hvalevredno dejanje Enodij omenja Teoderikovo skrb za mir in njegovo urjenje mladine z bojnimi igrami v otroštvu za vojaško udejstvovanje v zreli dobi. Po Enodijevem mnenju Teoderika odlikuje trdna in ponižna vera in občutek za pravo mero. Pri svojih vojakih uživa ugled in spoštovanje. Prikaz Teoderikovih vrlin Enodij sklene s slikanjem lepote njegove zunanosti.

Podoba Teoderika, ki jo izriše Enodij, je epsko stopnjvana in okrepljena s številnimi stalnimi panegiričnimi motivi. V podobnih otenkih naslika Teoderika tudi Jordanes (*Getica*), v pričevanju anonimnega avtorja (Anonymus Valesianus)⁴⁵ pa neke na sredini njegovega pripovedovanja pride do preobrata pripovedne perspektive, svetle barve zamenjajo temnejše, pozitiven odnos do Teoderika pa zamenjajo negativna pričevanja.

Zgodovinska dejstva potrjuje marsikatero Enodijevo trditev o Teoderiku, omenjene negativne lastnosti, ki jih je Enodij sicer predstavil kot pozitivne (umor Odoakra in njegovih pristašev), pa nekoliko stopnjujejo. Zgodovinska stroka Teoderika označuje kot modrega in preudarnega vladarja, ki je znal vključiti v svoje odločitve tudi senat – obnovil je njegove pristojnosti, vendar to ni zmanjšalo samostojnosti kraljevih lastnih odločitev (prikrita absolutna oblast). Svoje oblasti ni bil pripravljen deliti z nikomer, v času njegovega vladanja je tako dvorni svet izgubil svojo posvetovalno vlogo. Spoštoval je obstoječo zakonsko ureditev in uradno ni posegal v oblastno področje vzhodnega cesarja: ni posegal v cesarsko zakonodajno pristojnost, ampak je izdajal le edikte; ni ogrožal cesarskega denarnega monopola; konzule je (uradno) le predlagal, dokončno odločitev pa je prepuščal Konstantinoplu.⁴⁶ Neuradno pa je bil njegov kraljevski položaj zrcalna podoba cesarskega, kot je pripadal vzhodnorimskemu cesarju.⁴⁷ Teoderikovo vladavino je zaznamovala visoka stopnja verske tolerance, ki je omogočila svoboden razvoj arijanske, katoliške in judovske verske skupnosti⁴⁸ in v veliki meri prispevala k trdnosti in trajnosti njegove oblasti.

⁴⁵ König, *Aus der Zeit Theoderichs*, 70–95.

⁴⁶ Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 68–92.

⁴⁷ Wolfram, *Die Goten*, 286–88.

⁴⁸ Bratož, *Odnosi med etničnimi skupinami*, 20.

2. ENODIJ IN NJEGOV PANEGIRIK

Datacija panegirika

Vsebinska analiza panegirika nas kot do možnega leta izdaje pripelje do 1. polovice leta 507. Dogodki v panegiriku se odvijajo po kronološkem zaporedju. Zadnji dogodek, ki ga Enodij omenja, je preselitev Alemanov na severovzhod gotskega kraljestva, natančneje v Recijo in Norik, ki je potekala v letih 506/507. Navedeno datacijo potrjujeta tudi dve Teoderikovi pismi (Cassiodor, *Variae* 2.41 in 3.50).⁴⁹ Naselitvi Alemanov na ozemlje Teoderikove države je sledila vojna med Franki in Zahodnimi Goti, ki pa je Enodij ne omenja, saj je verjetno do nje prišlo šele potem, ko je bil panegirik že napisan. Možno (vendar malo verjetno) je tudi, da je Enodij vojno namerno zamolčal, ker se je v zaostrenih okoliščinah bal načeti to temo.⁵⁰ Namig na to možnost bi sumničavemu bralcu lahko pomenile sledeče besede v panegiriku:

Vellem, fateor, ad orationis terminum victus gestorum tuorum enormitate descendere et novellas adoreas hebetatus priscorum luce transire. (18.82)

Pomlad 507 sta kot možno datacijo panegirika omenjala tudi Sundwall in Hasenstab, ki kot *terminus ante quem* omenja Teoderikovo priznanje sinode iz leta 502 z ediktom 11. 3. 507.⁵¹

Povod za nastanek panegirika

Panegirik na čast kralju Teoderiku je delo, ki ima zelo premišljeno in umetniško dodelano zgradbo: opis številnih bitk in Teoderikovih zmag je prepleten z različnimi poročili o njegovih notranje- in zunanje-političnih uspehih. Tudi ko natančno razčlenimo panegirik, o Enodijevem povodu za pisanje tega dela ne moremo izluščiti ničesar oprijemljivega, čeprav panegirik že sam po sebi potrebuje kakšen povod – poseben dogodek, praznik ...

Od Enodija povsem upravičeno pričakujemo, da nam bo s samim besedilom izdal tudi svoj povod za pisanje panegirika, saj je bila v ostrogotskem času tradicija slavnih govorov ob prazničnih priložnostih zelo razširjena;⁵² dvorna pisca panegirikov sta bila npr. Enodijeva sodobnika Boetij in Kasiodor. Kljub velikim pričakovanjem ostanemo praznih rok, ostaja pa nam cela vrsta različnih ugibanj.

Hasenstab kot možen povod omenja triumf nad Alemami ob uspešni naselitvi v

⁴⁹ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 18; Harsch, »Flavius Aurelius Cassiodorus.«

⁵⁰ Laufenberg, *Der historische Wert*, 17–19.

⁵¹ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 16–18.

⁵² *Ibid.*, 23.

ostrogotskem kraljestvu,⁵³ toda ob tem se zastavlja vprašanje, ali je možno, da bi bila osrednja tema v panegiriku zaobjeta samo v dveh paragrafih (15.72–73).

Kot drugi možni povod navajajo edikt (11. 3. 507), s katerim je Teoderik priznal sklepe sinode iz leta 502: ta povod naj bi bil v panegiriku potrjen z izjavami, kot je *nunc ecclesia dirigit laudatorem* (16.77), vendar je po splošnem prepričanju s tem samo poudarjeno nasprotje s preteklostjo (čas pozne antike je namreč čas propada javnega govorništva), ko se je število govornikov na forumu zmanjševalo, v Enodijevem času pa so bili cerkveni krogi tisti, ki so prevzeli vlogo govornikov hvaliteljev.⁵⁴ Sporno pri tej razlagi je tudi to, da je Enodij cerkvena vprašanja v panegiriku pustil povsem ob strani.

Možen povod bi lahko bilo tudi Enodijevo zavzemanje za sorodnika in dostojanstvenika na kraljevem dvoru, Flavija Anikija Proba Fausta mlajšega, ki je vse od leta 490 pa do 505/506 opravljal pomembne funkcije na dvoru in bil kasneje zaradi napadov in kritičnih pripomb odpuščen. Enodij se je zavzemal za njegovo rehabilitacijo in bil pri tem uspešen, saj je dosegel, da je bil Faust leta 507 imenovan za patricija in pretorijskega prefekta (507–512). Panegirik naj bi bil nekakšna zahvala Teoderiku za Faustovo vnovično napredovanje ali pa, če vprašanje Faustove usode še ni bilo povsem jasno, neke vrste memorandum. V dokaz za pravilnost te interpretacije navajajo Enodijeve besede o vzponu krepostnih in poštenih mož pod Teoderikom:

Nullum de honoribus tetigit desperatio, quem iuverunt deprecantem bona conscientiae. Nescit de effectu petitionis dubitare, qui splendidis inops meritis non rogavit. (11.57)

Tudi tej razlagi ni mogoče pripisati stoddotne zanesljivosti, saj prihaja do nejasnosti v dataciji pisem, ki jih je Enodij v povezavi s Faustom pisal visokim dostojanstvenikom, in posledično tudi do težav z datacijo panegirika.⁵⁵ Po mojem mnenju bi omenjeni možnosti v prid lahko govorile tudi Enodijeve besede v uvodu, ko pravi:

Tuum est, inclyte, devotioni pretium dare, quam intellegis vires subditorum non posse transcendere. Erit dispensationis sacrae de famulis aestimare quid exigas; in quibus agnosces totum tibi militare quod praevalent. (1.2)

Starejši Enodijev interpret, Heinrich Laufenberg, je povod za panegirik iskal v sovražnosti in nestrpnosti do arijanskih voditeljev v Galiji. Enodij naj bi panegirik napisal zato, da bi kljub Teoderikovi arijanski veroizpovedi poudaril njegovo

⁵³ Ibid., 21.

⁵⁴ Ibid., 21–22.

⁵⁵ Ibid., 22–55.

legitimno oblast nad Italijo. Toda Laufenberg hkrati s to trditvijo ugotavlja, da je cerkvenopolitični položaj imel le malo vpliva na vsebino panegirika.⁵⁶

Kot zadnje možno razlago omenjam možnost, da je bil panegirik na Teoderika naslovljen na povsem navaden dan – med opravljanjem vsakdanjih obveznosti, tik preden je odpotoval v Rim.⁵⁷ Enodijev namig bi lahko bile besede:

Cursim multa transcendo, ne pigrioris stili vitio serus advenias, ne Romanae fax curiae diu in umbram coacta tardius elucescat. (19.22)

Besedilo panegirika je zaradi vsebinske raznolikosti polno različnih namigov, ki bi se jih dalo razumeti tudi kot povod za nastanek govora, nekaj možnih povodov pa prida še dobro poznavanje Enodijevega življenja. Po mojem mnenju se je Enodij s panegirikom Teoderiku želel zahvaliti za vse zmage in dosežke, ki jih omenja v govoru, nobenega dogodka pa ne izpostavi prav posebej. Že na začetku govora namreč zapiše:

Refundat tibi generalitas rebus obligata sermonem, dum – inaequalis vicissitudo – compensat laudibus, quod adepta est de sudore. (1.1)

Ni slučaj, da je panegirik nastal v obdobju po relativno dolgem obdobju miru (493–504), po Anastazijevem priznanju Teoderikove oblasti (497), po uspešno končani vojni za Sirmij (504), po Teoderikovem ediktu o priznanju sklepov sinode iz leta 502 (11. 3. 507) in po naselitvi Alemanov v Reciji in Noriku (pomlad 507).

Officia Ennodii oratoris in panegyrico regi Theoderico dicto

Inventio – izbira snovi

Pri hvaljenju tako pomembne zgodovinske osebnosti svojega časa se je Enodij zaradi kopice pomembnih dogodkov znašel pred težko nalogo. Med množico plemenitih Teoderikovih dejanj je moral poiskati najpomembnejše dogodke, ki so se morali hkrati skladati z zahtevami že uveljavljene tradicije panegirične zvrsti. Vendar Enodijeva naloga ni bila tako enoznačna, kot se zdi na prvi pogled, njegovo poslanstvo ni bilo samo izbiranje najboljšega med najboljšim, ampak tudi prikrivanje nekaterih negativnih potez Teoderikovega lika. V panegirik je Enodij vključil veliko za zgodovinsko stroko sicer ne tako zelo pomembnih Teoderikovih zmag, s katerimi je skušal izrisati veličino in krepost vladarja, preskočil pa je nekatere zelo pomembne

⁵⁶ Laufenberg, *Der historische Wert*, 21–22.

⁵⁷ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 26.

bitke, ki bi morda lahko pokvarile njegov osnutek plemenitosti Teoderikovih značajskih in telesnih potez.

Na tem mestu je treba poudariti, da Enodijev oris Teoderikove plemenitosti na nekaterih mestih v govoru bralca preseneča. Enodij je namreč vključil v panegirik tudi nekatere (za nas) kočljive podatke, npr. opisovanje Adiže, ki je bila zaradi Teoderikovega maščevanja polna trupel (8.46), omeni zaukazan umor Odoakrovih pristašev – *nex votiva* (10.51) ... Ti podatki bralca, navajenega hvale Teoderiku, nekoliko zmedejo. Zastavilo se mi je vprašanje, ali je to morda znak Enodijevega odobravanja vladarjevih dejanj in odlokov kot pravičnih ali pa je morda skušal pokazati, da sta pomembni vladarjevi vrline tudi strogost in neusmiljenost v ravnanju z državnimi sovražniki. Verjetno je oboje pripomoglo k temu, da se mu je zdelo smiselno uvrstiti v panegirik tudi tovrstne dogodke. Še verjetneje pa je, da se Enodiju tovrstna dejanja niso zdela sporna zato, ker je tedaj šele smrt sovražnika pomenila dejansko zmago v vojni, in ker je bilo krvno maščevanje del germanske tradicije. Enodij se je s panegirikom na čast kralja Teoderika izkazal za velikega mojstra v izbiranju primerne snovi in za spretnega povezovalca izbrane snovi v smiselno in izvirno celoto.

Pomemben del prve faze govornikovih opravil je tudi topika (*loci communes*). Toposi so misli, ki se v obravnavi določene teme lahko uporabljajo kot argumenti ali pa služijo le kot okras. Tako kot poznamo tri zvrsti govorov (sodni, svetovalni in hvalilni), poznamo tudi tri različne skupine toposov.⁵⁸ Panegiriki spadajo med hvalilne govore, v kategorijo *genus demonstrativum*, zato sledijo topiki hvalilnih govorov, ki skuša z mislimi in argumenti dokazati vzvišenost in veličino hvaljene osebe. Obstoječa topika je nekakšna zakladnica idej, misli in argumentov, ki govornika v teku invencije pripeljejo do izbire prave misli. Topika Enodijevega panegirika je primerljiva s topiko poznoantičnih hvalilnih govorov. Panegirik na čast Teoderiku izpričuje Enodijevo temeljito poznavanje hvalilnih motivov in nas pripelje do spoznanja, da je Enodij v svojem govoru izčrpal skoraj ves kanon panegirične topike.⁵⁹

Topose panegirika je mogoče razdeliti v šest večjih skupin,⁶⁰ in sicer: splošna topika, topika nadčloveško-božje ravni, topika zveličavno-ideološke in državno-ideološke ravni, topika človeške ravni, topika prekašanja in topika zaključka. Vse našteje skupine pa se da razdeliti še na več podzvrsti. Analiza toposov me je pripeljala do spoznanja, da je v panegiriku zelo malo 'programsko neobremenjenih' stavkov, ki jih ne bi bilo mogoče uvrstiti v katero izmed določenih skupin in podskupin panegirične topike.

⁵⁸ Lausberg, *Elemente*, 130–31.

⁵⁹ Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 39–40.

⁶⁰ Pri predstavitvi topike sem sledila sledečim avtorjem – njihove razdelitve sem nekoliko spremenila in dopolnila: Curtius, *Evropska literatura*, 79–103, 123–88; Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 39–51; Ficarra, »Fonti letterarie,« 235–54; Lausberg, *Elemente*, 130–31.

Dispositio – razporeditev snovi

Enodij je govor razdelil na tri dele: na uvod (1.1–2.10), jedro (3.11–21.92) in zaključek (21.93). Medtem ko sta prva dva dela zelo izrazita, je zaključek govora skoraj neopazen – Enodij namreč govor zaključi z eno samo povedjo (t. i. ‘odsekani zaključek’), kot neke vrste daljši zaključek pa bi se mogoče dalo razumeti zadnjih nekaj paragrafov (Enodij Teoderiku zaželi potomca kraljevega rodu, da bi se tako nadaljevala začeta zlata doba), ali pa celo celoten opis Teoderikove zunanosti.

Panegirik ima premišljeno vsebinsko zgradbo. To velja zlasti za jedro: v sami srčki panegirika je opis odločilne zmage nad Odoakrom (8.47), ki se dopolnjuje še z dvema, po Enodijevem mnenju najpomembnejšima bitkama: bitko pri reki *Ulca* (7.28–34)⁶¹ in vojno za ponovno osvojitve Sirmija (12.60–63).⁶² V jedru se pomembnejši Teoderikovi vojaški dosežki prepletajo z opisom njegovih zaslug na administrativnem področju, z opisom vsesplošnega razcveta v državi, s hvaljenjem njegovih zaslug za razvoj znanosti, s predstavitvijo dogajanja na področju njegove države ... Vse naštetu pa Enodij stopnjuje do osrednjega 47. paragrafa panegirika, ki prinaša opis (po Enodijevem mnenju)⁶³ odločilne Teoderikove zmage nad Odoakrom pri Veroni.⁶⁴ Na ‘najvišjo stopničko’ panegirika Teoderik stopi dokaj hitro, po odločilni zmagi nad Gepidi pri reki *Ulca* (7.34) in po bitki pri Soči (7. 36–38), z nje pa ‘sestopi’ šele (zmaga nad Odoakrom, Heruli, Burgundi, Friderikom) v 63. paragrafu, ko Pitzia in Herduik zanj znova osvojita Sirmij in tako obnovita stare meje nekdanjega Zahodnega rimskega cesarstva, ter dokončno (12.69), ko Pitzia in Mundo skupaj premagata vzhodnorimskega vojaškega poveljnika Sabinijana in njegove zaveznike Bolgare. Omenjene osrednje tri bitke panegirika s svojo uvrščenostjo v celoto govora kažejo simetrično zgradbo: zmaga nad Gepidi (7.33–34), zmaga pri Veroni (8.47), ponovna osvojitve Sirmija (12.60–63). Jedro panegirika zaključuje primerjava Teoderika z Aleksandrom, ki je tudi sicer stalni topos hvalilnih govorov vladarjev, ter primerjava z Rutilijem in Manlijem. Zaključna misel jedra je Teoderikov slavni izvor in njegova modrost, ki sta mu zagotovila trdno kraljevsko oblast.

Elocutio – oblikovanje predstavitev

Ena izmed štirih *virtutes elocutionis*, ki obstoji v slovnični pravilnosti (*recte loqui*) jezikovnega izraza, je *puritas* oz. ‘čistost’. Glavna norma *puritas* je uporaba sedanjega, sodobnega jezika (trenutne jezikovne norme).⁶⁵ V Enodijevem panegiriku se

⁶¹ Najverjetneje gre za reko Vuka v vzhodni Slavoniji.

⁶² Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 20.

⁶³ Dejansko zmago nad Odoakrom je Teoderik dosegel šele marca 493.

⁶⁴ Bitka pri Veroni se je odvijala konec septembra 489. Čeprav jo Enodij opiše kot odločilni mejnik v dolgoletnem boju med Teoderikom in Odoakrom, jo opiše zelo shematično; njegove namige je mogoče razbrati šele z dobrim poznavanjem zgodovinskih dejstev.

⁶⁵ Lausberg, *Elemente*, 44–46.

sicer kažejo odstopanja od jezikovnih norm klasične latinščine, ni pa mogoče zaslediti vidnejših odstopanj od jezikovne prakse njegovih predhodnikov in sodobnikov.

Svojskost Enodijevega pisanja se kaže na več načinov. Na prvem mestu izstopa izrazito samostalniško izražanje, ki bralcu otežuje razumevanje in ga pri prevajanju sili k ustvarjalnosti izraza. Zelo opazna značilnost je dopolnjevanje brezosebne glagola *contingit* z akuzativom z infinitivom namesto z veznikom *ut* in s konjunktivom. Pogosto uporablja tudi posamostaljene participe prezenta in perfekta. Opazno je mešanje *quod* kot oziralnega in kot (subjektno-objektnega) vzročnega veznika, kar je posledica posnemanja takrat ustaljene rabe v pogovornem jeziku. Enodijeva posebnost je tudi uporaba veznika *dum* s konjunktivom, pomen veznika pa niha med časovnim in modalnim pomenom. Vprašalnici *cur* in *quando* sta večkrat uporabljeni kot vzročni veznik. Do odstopanj prihaja tudi pri nekaterih drugih veznikih: *donec*, *quam* ... V panegiriku se mešajo edninske in množinske oblike, aktivne in pasivne glagolske oblike, do odstopanj pa prihaja tudi pri stopnjevanju pridevnikov – večkrat je uporabljen komparativ namesto pozitiv ali superlativa. Posebnosti so opazne tudi v uporabi predlogov – najizrazitejša je uporaba predloga *de*, ki je pri Enodiju (kot je značilno tudi za ostale poznoantične avtorje) najbolj pogost – nadomešča ostale predloge, vzročne konstrukcije, genitiv, izraža izhodišče, ki ga v klasični latinščini izraža predlog *a(b)* ... Do mešanja in prepletanja prihaja tudi pri drugih predlogih (*in*, *ad*, *pro*, *circa* ...). Pri predlogih je treba omeniti tudi pogosto rabo predloga *per*, ki nadomešča instrumentalni in vzročni ablativ. Težave pri razumevanju panegirika povzročata tudi nizanje prostih ablativov in uporaba samostalnikov v vlogi atributivnih pridevnikov. Nekatere besede in besedne zveze imajo v panegiriku povsem svojski pomen, npr. *feriato ore*, *genius*, *civilitas* ...

Druga izmed vrlin *elocutio* je *perspicuitas* oz. 'jasnost', ki jo odlikuje jasnost misli in jasnost jezikovne formulacije.⁶⁶ Enodijevo oblikovanje misli je večinoma jasno in razumljivo, do nekaterih nejasnosti v tekstu prihaja zaradi težko določljivih povezav med nekaterimi besedami, ki pa se v večini primerov razjasnijo že z dobrim poznavanjem vsebinskega ozadja izrečene misli. Jasnost misli in razumevanje besedila otežuje tudi zelo svoboden besedni red, mešanje edninskih in množinskih oblik samostalnikov, uporaba osebnih in kazalnih zaimkov namesto osebnih imen (poglavja, v katerih se prepleta opisovanje Teoderika in Odoakra – paragraf 37 in sl.) in pogosto nizanje konstrukcij z ablativom (brahilogija). Posebnost Enodijevega stila, ki prav tako povzročata večpomenskost izrečenega, je uporaba pomensko težko določljivih abstraktnih samostalnikov ter nizanje sinonimov. Ti pogosto presežejo svojo prvotno funkcijo tvorcev pestrosti in raznolikosti izraza in postanejo nosilci pomenskih odtenkov, ki Enodiju pomagajo izraziti želeno misel, nasprotje ali skriti pomen. Ko govorim o nejasnosti izrečenih misli pri Enodiju, imam v mislih nejasnost v ožjem smislu – nekatere njegove besede, misli so splošne in večpomenske in zato se

⁶⁶ Ibid., 50–59.

predstava bralca o tej besedi, misli ne ujema nujno s predstavo Enodija – o pravilnem razumevanju nekaterih njegovih predstav je bralec v dvomu tudi še po temeljitem in poglobljenem večkratnem branju.

Tretja vrлина oblikovanja predstavitve je *aptum*, 'primernost'. Za posamezne dele panegirika (stavki, paragrafi) lahko rečemo, da so v sozvočju z osrednjim ciljem govora in da s svojo umeščenostjo na točno določeno mesto uresničujejo Enodijevo zamisel o simetrični in stopnjevani (zunanji) zgradbi panegirika (notranji *aptum*). S spretno izbiro in razporeditvijo snovi je Enodij dosegel tudi veliko stopnjo prepričljivosti govora (zunanji *aptum*).

Zelo pomemben dejavnik *elocutio* je *ornatus* (okras), čigar glavna naloga je *delectare* (ugajati) in *movere* (ganiti). Okras se lahko nanaša na misli (*sententiarum exornatio*) ali pa na besedne formulacije (*verborum exornatio*);⁶⁷ panegirik na čast kralja Teoderika odlikujeta obe vrsti retoričnega okrasa. Po temeljiti analizi govorniškega okrasa lahko Enodijev panegirik uvrstim v *copiosum dicendi genus*, na mejo med *genus medium* in *genus sublime*.⁶⁸ Velik izbor retoričnih figur, ki jih je mogoče najti v panegiriku, priča o Enodijevi temeljiti retorični izobrazbi, kažejo pa se tudi odstopanja od klasične retorične norme, ki so najbolj vidna v svobodnejšem besednem redu (zelo pogosti so anastrofa, hiperbaton in prolepsa, pa tudi sinhiza), v posebni metaforiki ter v uporabi perifraz in paronomazij. Razumevanje otežuje tudi veliko število elips in prikritih aluzij. Enodij je v oblikovanju retoričnega izraza iznajdljiv posnemovalec vzorov iz preteklosti in hkrati izviren uresničevalec lastnih idej. Statistično gledano v govoru prevladuje aliteracija, sledijo ji metafora, antiteza, paralelizem, stopnjevanje in metonimija. V povedih so najpogostejše sledeče kombinacije retoričnih figur:

- anafora, paralelizem,
- anafora, paralelizem, stopnjevanje (in naštevanje),
- stopnjevanje in amplifikacija,
- nizanje sinonimov,
- amplifikacija in pretiravanje.

V besedilu se pojavljajo tudi druge kombinacije retoričnih figur, a naj zadostuje omemba najpogostejših.

Enodijevi zgledi v panegirični zvrsti

Enodijev panegirik na čast Teoderiku je sad poganske in judovsko-krščanske tradicije. V panegiriku je veliko reminiscenc na Vergilija, zlasti v epsko zasnovanih delih govora: nekaj misli je Enodij prevzel dobesedno, nekatere motive pa je neko-

⁶⁷ Ibid., 59–62.

⁶⁸ Ibid., 60–62, 154–55.

liko predelal.⁶⁹ Na Enodijev panegirik je močno vplival še en poganski avtor, Kvint Avrelij Simah (340–391), ki je za zelo nadarjenega govornika (*orator disertissimus*) veljal tudi pri krščanskih sodobnikih. Njegov stil pisanja zaznamuje nizanje sinonimov, pleonastično izražanje, pogoste so antiteze, parenteze in sentence. V svojih panegirikih se drži ustaljenega vrstnega reda opisovanja lastnosti hvaljene osebe in že uveljavljene panegirične topike.⁷⁰ Enodij v svojem panegiriku posnema njegov stil in prevzema tudi topiko Simahovih panegirikov na čast Valentinijanu I. in Gracijanu.⁷¹ Na panegirik v čast Teoderiku je najverjetneje vplivala tudi krščansko-judovska tradicija, vendar pa je njen vpliv omejen le na prikrito in neizrazito sklicevanje na krščansko tradicijo – Enodij le posnema že ustaljeno krščansko prakso hvaljenja vladarjev, motivno in jezikovno pa se še vedno zgleduje po poganstvu.

Ob analizi Enodijevega panegirika se je porodilo tudi vprašanje o njegovi izvirnosti in ustvarjalnosti v odnosu do (šolske) retorične tradicije, zato sem zunanjo delitev njegovega panegirika primerjala s Hermogenovo⁷² razdelitvijo⁷³ hvalnice osebe po točkah⁷⁴ in svoje ugotovitve predstavila v preglednici na naslednji strani.

Enodij se je v grobem držal šolske tradicije hvalnic, a obenem pokazal veliko mero ustvarjalnosti. Hermogenovih prvih pet točk je izpustil – v govor je umestil le opis Teoderikove vzgoje in odraščanja. Takoj nato sledi predstavitev življenjske poti, kar je Enodijeva najustvarjalnejša poteza, saj pri Hermogenu opis dejavnosti sledi šele opisu duševnih in telesnih lastnosti. Enodijeva posebnost je tudi neizrazita umestitev duševnih lastnosti med opis Teoderikovih dosežkov (od 11. do 71. paragrafa), nekoliko očitnejši opis duševnih lastnosti (a še vedno ne tako izrazit kot sicer pri drugih avtorjih) je umeščen v paragrafe od 74 do 88. V paragrafih 74 in 75 Enodij Teoderika predstavi kot zaščitnika umetnosti in svoje trditve podkrepi z dvojno primerjavo. Najprej govori o starih Rimljanih in pravi, da niso znali dovolj dobro prisluhniti umetnosti in da so se tudi najbolj večji govorništva potili med plugi (76–77). Sledi primerjava z Aleksandrom in z njegovimi hvalitelji, ki so v svoji hvali pretiravali in tako Aleksandru zagotovili večji sloves, kot bi si ga sicer zaslužil (78–79). Teoderika pa Enodij predstavlja kot zlato sredino, kot zaščitnika umetnosti in znanosti, ki ima razvit občutek za pravo mero – v njegov program se s svojo nezmožnostjo predstaviti resnično veličino vladarja vključuje tudi Enodij. V 80. (in delno 81.) paragrafu sledi predstavitev Teoderikovega trdnega in ponižnega odnosa do Boga, ki v 83. paragrafu preide v opis Teoderikove skrbi za vojaško vzgojo mladine – bistvo opisa je ugled, ki ga Teoderik uživa pri vojakih (87–88). Tako kot

⁶⁹ Rohr, »Nationalrömisches Bildungsgut,« 32–34.

⁷⁰ Ibid., 34–39.

⁷¹ Seeck, Q. *Aurelii Symmachi*.

⁷² Hermogen (rojen okrog leta 160 po Kr.) je grški govornik iz Tarza in avtor več govorniških razprav.

⁷³ Hermogenova razdelitev je vzeta iz zbirke *Progymnasmata*, ki je del korpusa njegovih retoričnih del.

⁷⁴ Babič, »Predvaje,« 69–99.

HERMOGEN		ENODIJ	
1) narodnost		1) vzgoja in odraščanje	
2) državljanstvo		2) življenje	
3) družina			2.1. mladostni dosežki
4) rojstvo			2.2. prve častne funkcije (konzulat)
5) narava			2.3. manjši vojaški spopadi
6) duševne lastnosti			2.4. najpomembnejše zmage
	6.1. pravičnost		2.5. vsesplošen razcvet države
	6.2. preudarnost		2.6. utrjevanje in ohranjanje pridobljene oblasti
	6.3. modrost	3) duševne lastnosti	
	6.4. pogum		3.1. skrb za razvoj znanosti (<i>patronus artium</i>)
7) telesne lastnosti			3.2. trdna vera
	7.1. lepota		3.3. ugled pri vojakih
	7.2. postava	4) telesne lastnosti	
	7.3. urnost	4.1. lepota	
	7.4. moč	4.2. postava	
8) življenje			
	8.1. dejavnost		
	8.2. poklic		
	8.3. dolžina		
	8.3.1. kratko		
	8.3.2. dolgo		
9) smrt			
	9.1. način		
	9.2. svečanosti ali slava		

pri Hermogenu tudi v Enodijevem panegiriku opisu duševnih lastnosti sledi prikaz telesnih lastnosti. Enodij se osredotoči samo na lepoto in postavo, saj sta bili urnost in moč predstavljeni že med vrsticami predhodnih poglavij. Ker je govor nastal že za časa Teoderikovega življenja, je odpadel tako podatek o dolžini njegovega življenja kot tudi opis smrti.

Pomemben element Enodijeve izvirnosti je opravičevanje lastne nezmožnosti, da bi bil kos veličini in količini Teoderikovih dejanj, in poudarjanje neizrekljivosti vseh kraljevih dosežkov; to Enodij uporabi za prehode med različnimi temami v panegiriku. Ta ugotovitev osmisli in razloži pogostnost toposa 'afektirane skromnosti', 'neizrekljivosti' in 'nezmožnosti govornika, da bi bil kos vsemu gradivu' (*mediocritas, parvitas, infirmitas* ...).

Primerjava s Hermogenom je pokazala, da je Enodij v veliki meri upošteval šol-

sko retorično tradicijo, a hkrati panegiriku vtisnil pečat lastne idejne ustvarjalnosti.⁷⁵

PANEGIRIK NA ČAST KRALJU TEODERIKU

Panegirik božjega služabnika Enodija nadvse milostljivemu kralju Teoderiku se začne v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha.⁷⁶

1. (1) Častivredni vladar, nekoga bi pri hvaljenju tebe oviral poklic, drugega bi od hvaljenja lahko odvrnil razmislek o nameri, tretjega pa bi od zagovora tebe odtegnila kakšna dolžnost. Naj ti skupnost, hvaležna zaradi tvojih dejanj, pokloni govor, ko to (neenaka menjava), kar je bilo doseženo z naporom, nadomešča s hvalo. Svoboda, zavezana tvojemu orožju, (samo to namreč zmore) se je naučila izražati veselje s hvaljenjem. (2) Preslavni, tvoja naloga je poplačati vdanost, za katero veš, da je moči podrejenih ne morejo preseči. Treba bo dobro premisliti in oceniti, kaj zahtevaš od služabnikov; spoznal boš, da ti služijo v vsem, v čemer so najboljši. Tvoje dostojanstvo naj ima literarni dar za vrednega lastnih oltarjev, kajti tudi spreten jezikovni izraz naj pripomore, da se slava del ne bi postarala. Veriga poročevalcev naj ohrani, kar si storil, da se tega ne bo polastila starost. Vi ste namreč podarili mir za ukvarjanje z umetnostmi, ki vam bodo prinesle večni sloves. (3) Nebeški upravitelj skrivnosti od človeškega razuma ne zahteva ničesar bolj kot to, da razume, kdo je začetnik spoznanja. Priznati, da je kdo, ki je naredil dobro delo, med Bogu najbližjimi, pomeni povrniti dobro delo. Kar pride od zgoraj, se lahko ovrednoti in poplača samo s hvalnicami. Stvarnik sveta se z ubranimi govori vabi k še odličnejšim nalogam. Povejte, če se jezik kot za nagrado ne dobrika svojemu stvaritelju. (4) Poleg tega mora hvalnica vladarju privreti iz svetišča čistega srca: govoriti o tvoji božanski mogočnosti ne zahteva le izbranosti jezika, ampak mora biti povezano tudi z dobro zavestjo. Pri božji službi vedro srce opravlja daritev, tudi če ustnice mirujejo: kdor je okrepljen s slavnimi dejanji, lahko tudi nem opravlja nebeško čaščenje. Torej tudi mene vabi čast, ki se je zanj zdelo, da me ovira. O da bi bila izpoved tako zelo čista, kot so skriti koticiki duše, in da se sijaj srca ne bi razlikoval od zunanosti!

2. (5) Bodi zdaj pozdravljen, največji med kralji, v čigar gospostvu moč plemstva znova prepozna svoje dostojanstvo. Pozdravljen, steber države: kajti ne bi se spodobilo posebej pripovedovati o tem, kar si dosegel hkrati, in dosežke istega časa ločevati z razdelitvijo na besede. Če bi štel vojne mojega kralja, jih naštejem toliko kot triumfov. Nihče izmed sovražnikov se ni srečal s teboj v spopadu, ne da bi ti pripomogel k hvali; kdor se je upiral tvoji volji, je zgolj služil za znamenje zmage:

⁷⁵ Članek temelji na diplomski nalogi z naslovom *Enodijev panegirik na čast kralju Teoderiku, stilistično retorični vidiki panegirika in njegov zgodovinski pomen*.

⁷⁶ Prevod je narejen po Rohrovi kritični izdaji panegirika iz l. 1995 (Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 195–263). Za pregled prevoda se zahvaljujem dr. Matjažu Babiču.

vedno ti je prinesel slavo, ali tvoji blagosrčnosti, kdor se je predal, ali pogumu, kdor je prijel za orožje. (6) Kdor te je zagledal v boju, je bil premagan, kdor pa v miru, se ni ničesar bal: v srečnih časih častivredna obljuba ni šepala, pa tudi tvoja iskrost v bitkah ni trpela obotavljanja. Čeprav je bilo na tvoji poti mnogo ovir, je vsak dan videla zmage, ne da bi upočasnila napredovanje: komaj so jo zaprle sovražnikove čete, da so onemogočale dostop, že jo je tvoj udar naredil tako odprto, kakor da ti opreznost sovražnikov ne bi mogla škodovati. (7) Če gre to pripisati tvoji sreči, je tvoj vladarski dar popoln, če pa prizadevnosti, je tvoj dar še veličastnejši od vsake časti. Prve boje si pod ugodnimi znamenji začel proti naravi in si si, da sovražnikom ne bi ostalo upanje na odpor, najprej podvrigel spremenljive zakone podnebja, pregrade na kopnem in ošabne reke. Lagal bi, če bi rekel, da sta tvoje namene kdaj ovirala vročina ali mraz, da te je zadrževalo kipenje valov ali potreba po pitju, da so tvoje pohode kdaj upočasnili grebeni Alp, katerih oboki se družijo z vzvišenim nebom. (8) Tisti, ki si jih našel, potem ko si premagal utrdbe na vsakem kraju, se niso znali braniti, kajti odmaknjena področja, ki jih varujejo, jih delajo brezskrbne, in tisti, ki so si pridobili varna področja, razpuščeni živijo v brezdelju. Tebi enakovrednih nasprotnikov ni dalo bivališče na poljani, pa tudi tistih, ki so jih obdajali neprehodni kraji, ni obvarovalo pred plenjenjem nič drugega kot ponižne prošnje. Kdor je bil pod tvojo oblastjo, je brez skrbi pokazal svoje bogastvo, uporniku pa ni pomagalo, če se je zanj vedelo, da je reven. Nihče ni mogel ubežati tvojemu srdu drugače kot s ponižnostjo, med zavezniki pa je tisti, ki je prosil, napredoval. (9) Ni ti neznan mraz Skitije,⁷⁷ poznaš Meroe⁷⁸ ali Raka,⁷⁹ sopihajočega od vročine, kot da bi bil gospodar drugega sveta: z osvojitvijo vsega si spoznal tisto, o čemer smo mi samo slišali. Vse to sicer presega navadnega človeka, toda za tistega, ki se pripravlja na vodenje sveta, je nujno potrebno, da pride poučen o vseh straneh neba. (10) Vse prehitro sem se lotil časa dozorele slave, in kakor da se reka ne bi utrudila že pri začetkih neugnanega duha, sem se v pripovedovalni vnemi lotil sadov odrasle dobe. Pravo zaporedje lovorovih vencev išče pač tisti, ki ni kos njihovi naglici in številu. Nepremagljivi, častna znamenja, ki smo jih odkrili, si dosegel hitreje, kot se lahko o njih govori. Kdo bi lahko pri naštevanju svojih dejanj prenašal lenobo, ko je vendar ni prenesel že pri njihovem izvrševanju?

3. (11)⁸⁰ V naročju civilizacije te je vzgojila Grčija, ki je slutila, kaj prihaja: že ko

⁷⁷ Skitija je dežela ob zahodni obali Črnega morja.

⁷⁸ *Meroe* je bilo glavno mesto Etiopskega kraljestva, v tem primeru gre za sinekdoha za Egipt (severni del Afrike).

⁷⁹ *Cancer* (rak) je v pesniškem jeziku metafora za jug, tukaj sinekdoha za preostali del Afrike.

⁸⁰ Paragrafi od 11 do 14 opisujejo Teoderikovo bivanje v Grčiji. Njegov prihod v Grčijo je povezan s pogodbo, ki jo je cesar Leon I. sklenil z njegovim stricem Valamirom. Prva pogodba med vzhodnim delom cesarstva in Ostrogoti je bila sklenjena že leta 456, za časa cesarja Markijana. Pogodbe novoizvoljeni cesar Leon I. ni spoštoval, zato so se Ostrogoti uprli in začeli pleniti po Iliriku; Leon I. je lahko naredil konec njihovem ropanju le tako, da je z njimi leta 461 sklenil novo pogodbo. Za varovanje mej jim je obljubil letno rento, Valamir pa mu je kot talca za varovanje dogovorov izročil nečaka (Teodemirovega sina) Teoderika.

si prestopil prag življenja, te je učila tako, da se je, medtem ko se je še vedno veselila otroka, kmalu lahko brez skrbi zanesla na varuha.⁸¹ Še vedno si bil v belem cvetu mladosti in nepreizkušena mlečna bilka še ni prinesla žetve kreposti, podoba odraščajočega mladeniča je bila še vedno prikupna in obraza ni pokrival in obarval puh, ko je škrlat starosti in cvet prihajajočega vladarstva že obetal strah tistim, ki jih je skrbelo zaradi spremembe naklonjenosti; ko je v preizkus tvoje moči in blagosrčnosti izbruhnilo neobrzdano besnenje, ki si je ob ugodni priložnosti podjarmilo ljudi, mlahave od dolgotrajnega miru. (12) Spoštovanje do vladarja je bilo takoj pregnano iz mesta, izpraznjeno posest pa je prevzel tuj tiran, brez kakšnekolikrvene pravice. Ko se je polastil vladarske palače, ko je z ustrahovanjem porazil sovražnike, je spoznal, da ne more storiti ničesar več. Tedaj je sijaj tvojega značaja brez oslombe v starosti spodbudil tvoj pogum, da ne bi bila boljša stvar vpričo tebe na tleh, ali da dobrote, ki si jo prejel v obdobju miru, ne bi povrnil v času stiske. Že na samem začetku tvojega napada se je napadalec⁸² umaknil, medtem pa so bile s tvojo pomočjo vrnjene kraljevske časti pobeglemu vladarju,⁸³ ki je že dvomil v rešitev. (13) Polistajmo po zgodovinskih delih, povprašajmo letopise: v katerih se poroča, da je bila izgnancu vrnjena oblast, ki jo je odkupil rojeni kralj s svojo krvjo? Vojaška slava se zaradi udeležbe množice čet razprši in ker so k njej prispevali mnogi, se je ne da pripisati enemu. Sad posameznikove dobrote je brzdanje častihlepnosti, še posebno pa v takšnem času, ko bi lahko pridobljeno obdržal brez izgube dobrega imena. (14) Enaka hvala, slavni gospodar, ti gre za podarjen in obvarovan diadem.⁸⁴ Če te vladar teh dežel⁸⁵ ni

⁸¹ Enodij nadaljuje, da se je Teoderik izkazal že v rosnih mladosti in Zenonu pomagal v boju proti uzurpatorju Bazilisku. Enodij se je na tem mestu nekoliko oddaljil od zgodovinske resnice. V panegiriku ni nakazano, da se je Teoderik po desetletnem bivanju na dvoru vrnil v Panonijo (leta 471) in da je Zenonu pomagal šele ob ponovnem prihodu v Grčijo, potem ko so Goti leta 473/474 zapustili svoja panonska prebivališča: Vidimir je s svojo skupino odšel proti Italiji, Teodemir in Teoderik pa sta se po dolini Morave odpravila proti jugu, proti Makedoniji. Ko je Teodemir leta 474 umrl, je njegov naslednik postal Teoderik. Možno je, da je istega leta prišlo tudi do sklenitve pogodbe z Zenonom, ni pa nujno (Schwarcz, »Die Goten in Pannonien,« 67–68). V letih 474–76 je Teoderik zapustil Makedonijo in se bližal Donavi, njegov cilj je bila Spodnja Mezija, ki je bila potem vse do leta 488 začetna baza njegovih pohodov (Wolfram, *Die Goten*, 270). Januarja 475 je Bazilisk vrgel Zenona s prestola in ker je imel vmes prste tudi Teoderik Strabon (potomec (trakijskega) Gota Triarija; njegova skupina se je po bitki pri reki Nedao leta 454 odcepila od Teoderikovega strica Valamira, stopila v rimsko službo in se naselila v Trakiji), je ta izgubil svojo funkcijo najvišjega vojaškega poveljnika, na njegovo mesto pa je stopil Teoderik Amalijec (ta rod Gotov je svoje rodovno ime dobil po predniku Amalu).

⁸² Bazilisk.

⁸³ Zenon.

⁸⁴ Besede lahko razumemo kot namig na Zenonovo odvisnost od Teoderika – mogoče je imel Enodij v mislih krizna leta od 477 do 480/481, ki so jih zaznamovale različne kombinacije zavezništev med Zenonom in Teoderikom Strabonom ter Teoderikom Amalijcem (Bury, *History*, 413).

⁸⁵ Zenon.

spoštoval, je nemočen vladal državi, če pa ti je bil naklonjen, je bil odvisen od tebe. Kot dokaz za svoje zasluge si uporabil pričo, oblečeno v škrlat.

4. (15) Že takrat so se celo palače zatele pod tvoje poveljstvo. Nihče ni verjel, da tistega, kar si vrnil, ne bi mogel prepustiti, komurkoli bi želel. Toda skoparil si z zahtevami po nagradah: sprejel si butare, kakor da bi zadoščale kot povračilo za tvoja dejanja, ne da bi ti kurulski sedež⁸⁶ dodal spoštovanje, ampak da bi toga, okrašena z uvezenimi palmovimi vejicami, pridobila na vrednosti zaradi tebe. Kdo bi lahko verjel, da se ta državljanska zavest⁸⁷ nahaja med vrlinami, ki so ti blizu zato, ker jih dosledno izvajajo? (16) Tisto leto je imelo konzula, ki države ni branil toliko s skrbjo kot z dobrim imenom; ko si je nadel togo z zlatim obšivom, je zadrhtelo orožje, za katerega so zgrabili sovražniki.⁸⁸ Kdaj je dal volilni žreb takšnega konzula, kakršnega je dal kraljevski ugled, preizkušen že od samega otroštva sveta? (17) Nočem se zadrževati pri naključnih gospodstvih: tisti, ki jih najdemo v tvojem rodovniku, so se izkazali za sposobne. Serana je plug pripeljal do konzulske palice: medtem ko je brazdam zaupal velika semena, mu je zrasla letina časti. Toda manj cenim srečo, ki ima začetek v obupu. Nekaterim je komaj uspelo častno zapustiti svoj rod, medtem ko ti dolguješ svoji družini, da plemenito ohranjaš dejanja rodu. (18) Stara doba, kaj mi očitaš, da so udje kmeta okrašeni z vojaškim plaščem? Jaz ti, kar presega vsako občudovanje, postavljam nasproti svojega vladarja, ki je neoporečnega rodu, a ravna tako, kakor bi šele prosil, naj ga sprejmejo med vladarje.

5. (19) Toda kaj naj storim, ko imam pred očmi rodovitno žetev tvojih dejanj in ko mi pri izbiri zmanjkuje moči? Ne vem, katero klasje naj nesem v skedenj, katero pa naj pustim. Pred očmi imam poraženega bolgarskega poveljnika, ko je tvoja desnica zagotovila svobodo.⁸⁹ Ni bil niti ubit, da ne bi izginil iz spomina, niti ni ostal

⁸⁶ *de curuli* – metonimija za konzularno oblast.

⁸⁷ *hanc civilitatem* – pojem *civilitas* je bil prvič uporabljen že v 11. paragrafu, kasneje pa se pojavi še v 56. in 87. paragrafu. Problematičnost pojma je v njegovi abstraktnosti, ki jo je težko ustrezno prevesti (civilizacija, državnost, meščanstvo, civilno življenje, državljanska zavest, ljubezen do države, sposobnost vodenja države ...), še teže pa je odkriti, kaj točno je imel Enodij z njim v mislih.

⁸⁸ Mogoče Enodij ni namigoval le na togo z zlatim ali škrlatnim obšivom kot znak oblasti konzula, ampak je besedo treba razumeti kot namig na triumfalno togo, ki bi jo Teoderik lahko nosil ob obhajanju trumfa leta 484. Zgodovinsko ozadje njegovega trumfa je bil boj proti uporniku Ilu in uzurpatorju Leontiju. Nalogo je Zenon sprva zaupal Teoderiku, a se je kasneje ustrašil, da bi ga ta morda prevaral, zato ga je pri Nikomediji odpoklical; Teoderikova vojska se je tako borila pod poveljstvom Asparjevega sina Ermanarika. Teoderik je kljub temu ob prihodu v Konstantinopol obhajal trumf, njemu na čast pa so isto leto pred cesarsko palačo postavili konjeniški kip (Schwarcz, »Die Goten in Pannonien,« 81).

⁸⁹ V povezavi s tem odlomkom bi najprej rada omenila, da gre za prvo pisno omembo Bolgarov kot ljudstva na Balkanu (Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 209). Opis bitke z Bolgari je pomemben tudi zato, ker gre za edino omembo zgodovinskega dogajanja med letoma 476 in 488, ostale dogodke, ki so zaznamovali omenjena leta (boji med Zenonom, Teoderikom Strabonom in Teoderikom Amalijcem), je Enodij enostavno zamočlal. Teoderikov boj z Bolgari je najverjetneje treba umestiti v leto 486, potem ko so se njegovi in Zenonovi interesi v letu 485 znova

nepoškodovan, da ne bi živel v prevzetnosti; v neukročenem plemenu bo živel naprej kot udomačena priča tvoje moči. Če bi utrpel zadostno smrtno rano, bi ti premagal le njega samega, ker pa je ostal pri življenju, je to ponižalo rod. (20) To je pleme, ki je pred teboj imelo vse, kar je hotelo, v katerem je častne naslove prejel tisti, ki si je ugled kupil s krvjo sovražnikov. To je pleme, pri katerem je bojno polje tisto, ki razglaša rod – kajti čigar orožje se je v boju bolj pordečilo, tega so brez odlašanja sprejeli za bolj vzvišenega. Temu plemenu se pred bojem s teboj ni primerilo, da bi naletelo na odpor, dolgo časa je vojne končevalo samo z odhodom. (21) Niso jih ovirali ne gorski skladi, niso jih odvrnile uporne reke, niti jih v stiski, kot sicer mora biti, ni zadrževalo pomanjkanje živeža, saj so bili prepričani, da je zadostno razkošje že piti mleko konjske črede. (22) Kdo bi trpel nasprotnika, ki se s pomočjo hitre vprežne živine giblje in prehranjuje? Ali se niso tako, da te živali vneto navajajo na potrpežljivo prenašanje lakote, z njihovo pomočjo tudi sami naučili izogibati lakoti? Tako se zgodi, da jezdec iz drobovja mršavih konj posrka hrano, potem ko je zelo skrbno pazil, da je sploh niso zaužili. Ti ljudje so prej verjeli, da jim je dostopen ves svet, zdaj pa menijo, da so odrezani samo od tistega dela sveta, ki ga varuješ ti. Mnogo stvari obravnavam na hitro, da zaradi mojega okornega pisala ne prispeš z zamudo, da ne bi bakla rimske kurije, ki je bila dolgo potisnjena v temo, zažarela prepozno.

6. (23) Med mladostno neizkušensostjo in med zrelostjo triumfov je nebeška milost v tvoje vzvišeno srce vlila naklonjenost do nas. Že je mogočna dežela⁹⁰ zaradi izgub v dolgotrajnem miru in zaradi pokvarjenih oblastnikov ohromela, že je neskaljeni mir pobral javno premoženje, ko je pri nas vladal domači plenilec,⁹¹ ki je zrasel ob uspehih vsakodnevnega plenjenja: svoje je razsiral, državne blagajne pa si ni prizadeval polniti toliko z davki kot z ropanjem.⁹² Divjalo je podkupovanje, obubožani gospodar pa si je nakopal sovraštvo z razsipnostjo. Toda tudi ko so moči pošle, ga ni tisti del bogastva, ki ga je zmanjkalo, naredil prav nič bolj človeškega. (24) Tedaj je namreč pomanjkanje dvora spravljalo v stisko tudi zasebno premoženje in tiran, ki mu je ugasnilo netilo, ni pustil, da bi se kje pri podložnikih zableščale iskre. Bal se je celo ubogljive vojske, saj ga je tuja čast opozarjala, naj se spominja svojega izvora. Ves trd od strahu je ukazoval legijam, naj na njegov ukaz odidejo in se vrnejo. Ne gre zaupati pokorščini, ki služi nevrednim, in kadarkoli dohiti predpostavljene zavest, da so najnižjega rodu, jih je strah tudi tega, da se jih ljudje bojijo. (25) Povod za spor med vama, ki je prinesel srečo, je nastal, ko je v Rimu blaginja sovražnike spodbudila k umoru tvojih sorodnikov.⁹³ Nemočni so ustvarili povod za vojno; da pa se zaradi

razšli. Zenon se je s pomočjo zaveznikov Bolgarov skušal znebiti Teoderika, a neuspešno, saj je iz boja kot zmagovalec izšel Teoderik (Schwarcz, »Die Goten in Pannonien,« 81).

⁹⁰ Namig na Zahodno rimsko cesarstvo.

⁹¹ Odoaker.

⁹² Enodij počasi preide na opisovanje razmer v Italiji pod Odoakrom. Odoakra imenuje 'notranji plenilec'; s pravim imenom ga prvič poimenuje šele v 36. paragrafu.

⁹³ Kot povod za Zenonovo odločitev za vojno z Odoakrom se omenja Odoakrov napad na Zenonove zaveznike Rugijce, omenjeni povod pa še podkrepi dejstvo, da so bili Rugijci

pogajanja pri zapisanih smrti ne bi porodilo zaupanje, je del ubežnikov izzval boj. (26) Tedaj si spodbudil vojaške sile daleč naokrog in eno samo pleme, razpršeno med premnogimi ljudstvi, se je s tvojo pomočjo združilo. S teboj v Avzonijo⁹⁴ se je odpravil ves svet, na pot pa se ni odpravil nihče, ki ne bi bil pokoren. Namesto hiš so vzeli tovrne vozove, in vse najnujnejše stvari so se zbrale v nestalnih domovih. Tedaj so voli vlekli Cererino orodje⁹⁵ in mlinske kamne za žito. Noseče matere v tvojih družinah so pozabile na spol in breme ter trudoma skrbele za pripravo hrane.⁹⁶ (27) Tedaj se je na polju začela zima, lase na temenu je pokrila z belim ivjem, brado je prepletla z ledenimi svečami in se polastila vseh las. Obleka pa, ki jo je skrbno stkala žena, je zaradi ledu tako otrdela, da se je prižela k telesu in se zlomila. Hrano za tvoje čete so priskrbela ali nepokorna ljudstva ali pa zveri, ki jih je vzredila divjina.

7. (28) Med tistim, kar si si podvrigel skupaj z ledom ali vročino, se želim površno dotakniti le ene poteze tvojega boja. Reka Ulca je branik Gepidov,⁹⁷ ki namesto nasipov varuje držno ljudstvo, in kakor navadno gorska slemena bok province obdaja z zidovi, ki jih bojni oven ne more uničiti. Do te reke te je pripeljala tvoja premočrtna pot, tja pa je hitelo tudi dolgo nepremagano ljudstvo, ki se je, – medtem ko je tvoje kohorte še pred sovražniki skoraj mučilo pomanjkanje hrane –, namesto

Teoderikovi sorodniki. Rugijski kralj Feletej (Feva) je bil poročen z Gizo, ki je bila amalijskega rodu. Po odhodu Ostrogotov iz Panonije leta 471/473 so se Rugijci razširili tudi na panonsko področje, ki je spadalo pod vplivno področje Konstantinopla. Ko se je Odoaker postavil na stran Zenonovih nasprotnikov, je Zenon proti njemu mobiliziral Rugijce, a Odoakrova protiakcija leta 487 je bila hitra in učinkovita: Rugijci so bili poraženi, voditelj Feletej z ženo Gizo pa je moral v ujetništvo v Italijo, kjer so kasneje oba umorili. Rešil se je le njun sin Friderik, ki se je sprva upiral, a ga je potem Odoakrov brat Hunulf dokončno porazil. Friderik je z nekaj spremstva prebežal k Teoderiku, Hunulf pa je preostalo provincialno prebivalstvo preselil v Italijo (Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 213–14; Wolfram, *Die Goten*, 278; Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 51–52). Spričo omenjenega dogajanja sta Zenon in Teoderik sklenila sporazum, ki je bil ugoden za oba – Zenon se je znebil nepredvidljivega nasprotnika, Teoderik pa se je še pravi čas umaknil v Italijo, saj Zenonu ne bi mogel kljubovati v nedogled.

⁹⁴ V Italijo.

⁹⁵ Metonimija za žito.

⁹⁶ Teoderik se je s spremstvom odpravil na pot proti Italiji leta 488 po končani žetvi, potem ko so pospravili tudi ostale pridelke. Najverjetneje se je Teoderik zavezal, da ne bo plenil vzhodnorimskih ozemelj, zato je bila velika zaloga živeža še toliko bolj pomembna. Selili so se proti zahodu, južno od reke Donave, v smeri proti Sirmiju (Wolfram, *Die Goten*, 280). Odločili so se za najkrajšo možno pot, ki je potekala skozi sledeče kraje: *Novae* (Svištov), *Oescus* (Gigen), *Ratiaria* (Arčer), *Bononia* (Vidin), *Viminacium* (Kostolac), *Singidunum* (Beograd). Pozno jeseni so prispeli v okolico Sirmija (Bratož, »Soča in prehodi,« 40).

⁹⁷ Najverjetneje je z reko *Ulca* mišljena reka Vuka, ki se pri Vukovarju izliva v Donavo; pri njej je prišlo do prvega vidnejšega spopada na poti proti Italiji. Tukaj so pozimi 488/489 Gepidi pod vodstvom svojega kralja Traustila (Trapstila) pričakali Teoderikovo vojsko in ji skušali zapreti pot, ki je preko Slavonije vodila do Italije (Lotter et al., *Premiki ljudstev*, 97). Enodij v panegiriku ne omenja Teoderikovega obleganja Sirmija. Ta je bil najverjetneje trdno v rokah Gepidov, zato ga je Teoderikova skupina zaobšla. Goti so uspešno zavzeli gepidske okope in prečkali reko. Glavni cilj Gotov je najverjetneje bil, da bi prišli do zalog žita v provinci *Pannonia II* in *Savia*. Dokaz za to trditev najdemo tudi v samem panegiriku, in sicer v 34. paragrafu.

da bi poslalo legate ali prosilo za milost, pripravljalo na odpor. (29) Povej, prosim, najprizanesljivejši gospod, katero upanje razen tebe je še ostalo v ljudstvu, ki ga je kot peska ali zvezd? Ko so grozili Gepidi, veletok in kuga, si proti golim mečem pohitel po poti, ki bi se ji še bežeči izognil. Vsakdo je vedel, da se mu stopala pogreznejo in obtičijo v blatu, toda vsakdo je zdrvel proti nevarnosti, ne da bi mu bilo žal življenja. Ko človek vidi pred sabo odločilni boj, se mora razum vdati: tudi pogumnemu zavest popusti, kadarkoli se očem prikaže kaj groznega. Tvoja neukrotljiva mladina se je znašla samo pred izbiro načina za smrt, saj ni bilo videti nobene zanesljive rešitve. (30) Starodavni spomeniki, zakaj ste poveljali Katona, ker je peljal vojsko čez libijske Sirte⁹⁸ in tako povzročil, da je bila človeška smrt le igra kač, ali ker je brez plačila za pogum občutil mraz strupa, ki je zaradi vročega podnebja še narasel? Nikomur ni uspelo videti strupenih kač pred smrtjo, zaradi neverjetnega vetra so se, kot navadno duše, v nebo dvignila tudi ogrodja teles. Kdor ne ve, od kod prihaja njegov propad, ne umre slavno kot pogumen mož. Pogum tistega vojaštva se ne da primerjati s tvojimi klinasto postavljenimi četami, pa tudi modrost poveljnika ni enaka tvoji. Njega je gnalo divjanje državljanske vojne, tebe pa je za obnovitev svojega položaja zahteval Rim, gospodar sveta. (31) Toda zakaj se še obotavljam povedati, kaj ti je prinesel srečen izid? Pred zgoščenimi četami tvojih sovražnikov so se umaknili tisti, ki jih je sprejel sosednji breg. Tiste, ki jih ni zadrževal vrtinec ali napad, so ogrožali izstrelki: kopja, ki so jih metale močne roke, so predirala šibko pletenino na prsih, ko se je med polomom na kopnem in med valovi krvi nenadoma pojavil nepremagljivi vojskovedja in tiste, ki so stali ob njem, ohrabil s temi besedami:⁹⁹ (32) »Kdor želi priti čez sovražno vrsto, naj sledi meni, naj se ne ozira na drugega, kdor išče zgled za bojevanje! Pogum ne potrebuje množice: vojne odločajo maloštevilni, sadove vojne pa uživajo mnogi. Po meni se bo presojala moja vojska, v tem, kar bom storil, zmaguje moj rod. Dvignite znamenja, da bo tako poskrbljeno, da ne bom ostal skrit, naj spoznajo, koga napadajo, in na čigavo grlo merijo. Tisti, ki se bodo postavili v bran mojemu napadu, naj se proslavijo s porazom.« (33) Po teh besedah je za srečen začetek zahteval čašo in s spušenimi vajetmi planil v boj. Pustošil si, kot hudournik pustoši posevek, kot lev živino: kdorkoli je pridrvel, se ti ni mogel upreti, niti uiti, če si ga zasledoval.¹⁰⁰ Neslo te je vsepovsod, tudi ko je že zmanjkovalo puščic, srd pa je še naraščal. Položaj Gepidov se je v trenutku spremenil: ko se je obrnila bojna sreča, so zmagovalci blodili naokrog. Kajti ti, častivredni, ki si okusil boj brez spremstva, si prodiral obdan s tisočimi. (34) Sovražna množica je bila posekana, dokler jih ni nekaj vendarle rešila bližajoča se noč. Medtem pa so prispeli do prostranih žitnic, ki so bile polne mestnih

⁹⁸ *Sirta* – ime dveh sipin oziroma sipinastih zalivov ob severni obali Afrike: *Syrtis maior* (Velika Sirta – med Kirenajko in Tripolitanijo v današnji Libiji) in *Syrtis minor* (Mala Sirta – današnji Gabeški zaliv v Tuniziji).

⁹⁹ Polaganje besed v usta akterjev opisanega dogajanja je del epske (tudi Vergilijevi junaki neposredno pred bitko pogosto spregovorijo) in zgodovinopisne tradicije vse od Tukidida dalje.

¹⁰⁰ 33. paragraf je, kot že 29. in 31., natančen opis bitke z Gepidi (ekphrasis).

zalog. Te niso samo zadoščale v stiski, ampak so v srečnih okoliščinah še spodbujale prevzetno uživanje.¹⁰¹ Tako je nesreča služila tvoji sreči in sovražni napad je potolkel lakoto tvojih: lakoto je premagal sovražni spopad. Če ne bi bilo bojev, si ne bi bil opomogel. (35) To naj zadostuje kot povzetek tvojih slavnih dejanj, urejen po vrsti. Ob strani puščam Sarmate,¹⁰² ki se selijo skupaj z bivališči, in molčim o množici spopadov, ki jo je moč prešteti po zmagoslavnih znamenjih.

8. (36) Skupaj s svojim poveljnikom drvim proti tebi, Odoaker, ki si kot ustrahovalec sveta proti njemu pozval vse narode. S teboj se je za vojno zbralo toliko kraljev, kolikor bi lahko država komaj vzdrževala vojakov. Videti je bilo, da so mnenja nagrmadene množice različna in da up na zmago ni odvisen od števila. (37) Desnice tvojih so se zaradi prestane bolezni še vedno tresle in oslabei udje niso izvajali obljubljenih napadov, vendar je namesto telesnih moči zadostovala skupna želja, namesto bojne moči pa je maščevanje prinesel enoten načrt o sovražnikih. Niso te zadržali dolgo utrjevani tabori, niti globina reke: sovražnikom je bilo dano varovalni napis narediti, toda ne obvarovati. (38) Nenadoma je planjavo zastrlo beganje bežeče množice – tako si umikajočim napovedal, da bodo morali vihar premagati še doma, medtem pa so tvoje bojne vrste samo z nastopom in brez vsakega napora dokončale boj.¹⁰³ Tam ti je sreča odprla vrata in ti jasno razodela, da tistih, ki so se umaknili ob prvi priložnosti, ne čaka sreča v bitkah. (39) Toda v samoprevari je nestanovitno mišljenje znova zasnovalo udar, tako da se je pred tvojo Verono v sijajnem blišču in ob pomoči prostranih čet z izdatnimi stroški pripravljala bitka. Pred spopadom ni bilo nič pogumnejšega od tvojih nasprotnikov, ko pa so vojne trobente dale znamenje za boj, ni bilo nič bolj nemočnega od njih. Zelo so bili pogumni, ko so obljubljali boj, in velika je bila množica besed, kot da bi jezik lahko nadomestil desnice. (40) Izbrali so kraj z lego, ki ni tako zelo ustrezala spopadu kot strahu; poskrbeli so, da začetek boja ne bi bil prepuščen naključju, in da bi preprečili umik ubežnikov. In vendar te je bleščeča sreča države gnala, da nisi odstopil od začetega. Ko si premeril celotno razdaljo svoje poti, si zagledal ognje sovražnikov, ki so se tako kot zvezde rdečkasto svetlikali, da bi tako, če bi bil kdaj občutil strah, spoznal, da visiš nad prepadom. (41) Tvoja duša se v vznesenosti zaradi srečnih dogodkov nikoli ni prevzela, v stiskah pa

¹⁰¹ Teoderik in njegovo spremstvo je doseglo želeni cilj in si z zmago zaslužilo dostop do žitnih zalog. Možno je, da Enodij z navedenimi besedami ne namiguje le na plenjenje žitnic, ampak na to, da so se Goti na območju današnje Slavonije zadržali do žetve leta 489 in se šele nato odpravili naprej proti Italiji.

¹⁰² Verjetno so Sarmati napadli Gote po prečkanju reke Vuka in preden so ti dosegli mejo Italije – kje in kdaj se je odvijala bitka, ni mogoče natančno določiti.

¹⁰³ Enodij z navedenimi besedami posredno namiguje na bitko pri reki Soči, ki je relativno dobro znana tudi iz drugih virov (Anonymus Valesianus, Jordanes, Cassiodor ...) in naj bi se odvijala 28. 8. 489 (Bratož, »Soča in prehodi,« 40–41). Splošno zgovinsko je pomembna zato, ker je prva Teoderikova zmaga v nizu zmag proti Odoakru (kljub temu da se je Teoderik za dokončen zlom Odoakra moral truditi še skoraj štiri leta), v zgodovini slovenskega prostora pa je pomembna zato, ker priča o pomembnosti današnjega zahodnega slovenskega naselitvenega prostora kot mejnega in prehodnega področja Zahodnega rimskega cesarstva.

nikoli ni mirovala. Bližal se je dan bojevanja, ki je imel mnogim prinesiti temo. Brž ko je jutranja zarja na zlatorumeni vpregi naznanila sončni vzhod, ko se je iz bistrjih voda oceana dvignil plamen sonca, že je zamolklo zadonela vojna trobenta; vojska je iskala tebe, nase je pozabila. (42) Medtem ko si prsi zapiral z jeklenim branikom, medtem ko si se oboroževal z goleničnimi oklepi, ko si si na bok pritrjal meč, jamstvo svobode, si ohrabil krepostno mater in častivredno sestro, ki sta ljubeče prišli k tebi. Ko je njuna ženska skrb nihala med upanjem in strahom, ko sta se prestrašeni glede izida veselili sijaja tvojega obličja, si ju takole nagovoril:¹⁰⁴ (43) »Veš, mati, ki te zaradi slave tvojega otroka poznajo vsa ljudstva, ker si na dan mojega rojstva srečna rodila moža. Prišel je dan, ko bo bojno polje razglasilo, kakšnega spola je tvoj otrok; moram se boriti z orožjem, da častna dejanja prednikov zaradi mene ne propadejo. Neupravičeno se opiramo na častne naslove staršev, če nam ne pomagajo lastni. Pred očmi imam očeta, s katerim se v boju usoda ni nikoli poigrala in ki je z izkazovanjem moči sam dosegel srečno usodo in uspehe. Pod takšnim poveljnikom se mora boriti tisti, ki se ni ustrašil nejasnih znamenj, ampak si je sam priskrbel ugodna znamenja. (44) Prinesite vendar skrbno izdelana oblačila in fino blago, ki so ga v mukah stkale statve! Naj me bitka sprejme ličnejše napravljenega, kot so me navadno prazniki. Kdor me ne bo prepoznal po zanosu, naj me oceni po blišču. Odličnost oblačil naj privabi poželjive oči. Prekrasna zunanost naj pokaže tiste, ki jih je treba ubiti. Naj mu bo v tolažbo za muke, usoda, komur boš ponudila moje grlo. Naj strmijo nad sijajem mrtvega tisti, ki jim ne bo uspelo, da bi me videli v boju. (45) Po teh besedah te je s hrbtom prestregel kopitljač,¹⁰⁵ nemiren zaradi želje po bojnih rogovih. Toda medtem ko si se posvetil govoru, je silovitost sovražnikov pritiskala na tvoje legije. Ko si se mudil, si boječim vlil zaupanje vase – verjamem, da se je to zgodilo po nebeški previdnosti, da ne bi bila tvoja zmaga pripisana množici. Truma pobitih je sovražnikom takoj nakazala tvoj prihod: neizmernost poboja je izdala maščevalca.¹⁰⁶ Toda tudi njim ni manjkalo običajnih pripomočkov: takoj so sklenili bojne vrste, ki jih je strah razdelil. Iz strahu pred smrtjo so si v naglem teku izbrali propad. (46) Kdor ne ve, da sem sledil resnici, naj pogleda valove Adiže, ki so bili zaradi tvojega maščevanja polni trupel, in medtem ko si povzročil, da je globina rek zaradi krvi naraščala, je bil na drugem mestu rečni tok zaustavljen. Tako se je, da ne bi premalo dosegel z meči, zate borila tudi reka. Pozdravljena, najsijajnejša med rekami, ki si sprala umazanijo z večjega dela Italije, sprejela si goščo sveta, ne da bi izgubila bistrost. (47) Glej, to bojno polje, ki je pokrito z oboroženimi vojaki, se nadvse imenitno blešči v soju člo-

¹⁰⁴ V ključnem trenutku Enodijev junak znova spregovori.

¹⁰⁵ *sonipes*.

¹⁰⁶ Po porazu pri reki Soči se je Odoaker zatekel v Verono in tako pridobil ugoden in dobro zavarovan položaj za prihodnji boj s Teoderikom. Boji pri Veroni so se odvijali en mesec za bitko pri reki Soči, konec septembra 489, natančneje od 27. do 30. septembra. Izpričano je, da je v boju pri Veroni Gotom sprva kazalo slabo, nato pa jim je uspelo nasprotnike pregnati v dolino Adiže in jih tako prikrajšati za uspešen pobeg, a Odoaker se je 30. 9. 489 kljub temu srečno rešil iz zanke (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 56).

veških kosti! Kolikokrat nas teži spomin na staro bolečino, zdaj pa imamo kaj videti. Veličastna dežela naj ohrani prečudovit prizor. Tako dolgo naj ostane, kar so pretrpeli, dokler pozaba ne uniči, kar so storili. O da požrešne zveri ne bi smele ničesar odnesti! Kar si bodo prilastile tatinske zveri, bo ušlo nepozabnemu pogledu.

9. (48) Želel bi, Rim, da bi ne glede na starost ti lahko prišel tja. Če bi prišel tresoč s spotikajočimi koraki, bi veselje spremenilo starost. Zakaj se zmerom skrivaš zaklenjen v svetiščih? Zdaj se je zgodilo, da imaš več konzulov, kot si pred tem videl kandidatov. Spoznaj prizanesljivost svojega gospodarja: želel je, da se naučiješ okusa po zmagah, in se odločil, da ti prihrani nevarnosti vojne.

10. (49) Glej, del sovražnikov, zapisan smrti, je znova pohitel s predajo, ki jo je že poznal, in čeprav je število padlih že preseglo vse meje, so se kljub temu čete, oborožene z bleščočim se orožjem, podale v sužnost. Tvoje srce, zmeraj naklonjeno milosti, se je omehčalo.¹⁰⁷ Verjel si, da se bodo privadili zvestobi, ko jih bo naučila stiska, čeprav je niso nikoli izkazovali vladarjem z dolžno vdanostjo. (50) Tebe pa, izvrstni kralj, je rešilo, da si, zanašajoč se na zaobljubo, zavrgel previdnost! Prestrašeni smo omahovali, ali si tisti, ki si jih sprejel izmed svojih sovražnikov, ne bi zaslužili umreti. Zahvaljen bodi, Bog, razsodnik sveta, da si vest, ki se je polastila stara zmota, pognal k maščevalnim mečem.¹⁰⁸ Sramoval bi se pripovedovati o prirojeni omahljivosti, če ne bi videl, da služi tvoji slavi. (51) Kaj se obotavljam povedati zgodbo do konca? Zahotelo se jim je, da bi Odoakru, ki je podajal svojo neoboroženo desnico, znova obljubili kraljestvo. Ko so bili zasačeni pri dejanju, je javnost takoj izvedela za blodnjo sovražnih duhov. Poklical si Previdnost, spremljevalko svojih dejanj, in si, da samovolja bežečih ne bi ostala nekaznovana, zavihtel prapore maščevanja. Svoje načrte si na skrivaj zaupal že preizkušenemu ljudstvu. Nikomur izmed sovražnikov ni uspelo izvedeti, kaj skupaj s teboj načrtuje močnejši del sveta. Po najbolj oddaljenih deželah je bil zaukazano zaobljubljen poboj.¹⁰⁹ (52) Kdo, če ne nebeška

¹⁰⁷ Enodij kasnejših dogajanj (490–493) ne opiše natančno, kot prehod na opis Teoderikovih (gradbenih) dosežkov izriše le nekaj drobnih potez bojev, iz katerih se na podlagi drugih virov da sklepati na konkretnejše dogodke. Z zgornjimi besedami namiguje na predajo Odoakrovega vojskovođe, Tufe, o kateri pa nekaj več izvemo iz pričevanj anonimnega avtorja (Anonymus Valesianus, *Pars posterior* 51).

¹⁰⁸ Enodij hvali Teoderikovo zaupanje, ki ga je izkazal prebežnikom (Tufi), prav to zaupanje pa je bilo kasneje izigrano. Teoderik je namreč Tufo še isto leto (489) z vojsko poslal proti Raveni, da bi napadel Odoakra, a ta je zopet zamenjal strani, kar pa je kasneje Teoderik lahko uporabi kot povod za maščevalno akcijo.

¹⁰⁹ Kaj točno je imel Enodij v mislih, ko je omenjal zaroto (*Innotuit ilico rebus in luce deprehensis hostilium error animorum.*), ni jasno, tega prav tako ne izvemo iz drugih sodobnih virov. Enodij najverjetneje namiguje na Teoderikovo obleganje in blokado Ravene in na dejanja, ki so sledila po sklenitvi sporazuma z Odoakrom. Pred začetkom obleganja je 11. 8. 490 prišlo do bitke pri reki Adi (Teoderik je dobil okrepitev s strani Zahodnih Gotov), v kateri sta obe strani utrpeli veliko izgub. Odoakra je najbolj prizadela smrt Pierija, poveljnika njegove telesne straže. Po bitki je Teoderik sledil Odoakru do Ravene, skupaj z vojsko se je utaboril 4,5 km južno od nje, od koder so začeli z obleganjem dobro zavarovanega mesta. Zvrstilo se je še več manjših spopadov, odločilna prelomnica v vojni proti Odoakru pa je bila zasedba

volja, je dosegel, da je bil v enem samem trenutku izbrisan polom rimskega imena, ki se je dolgo kopičil v pokvarjenih časih? Zdaj ne vem, kam naj se obrnem. Ali naj izkazujem hvaležnost,¹¹⁰ ker sem sprejel dolžnost hvalitelja, ali naj stopam naprej po začetni poti tvoje hvalnice? Zadeva se je iztekla v srečno in usodno vojno. Odoakrova predrznost je bila spodrezana, potem ko se mu ni posrečilo dobiti pomoči s prevaro. (53) Kaj bi omenjal potolčene čete Herulov?¹¹¹ Pripeljani so bili zoper tebe, da so tukaj spoznali, koga se morajo bati tudi v lastnih domovanjih. Tuje divjanje je ustvarilo povod za tvoj dolgotrajni počitek. (54) Molčim o času, ko ti je bil naložen stalni mir, Burgundec.¹¹² Tako si se držal pogodbe, da se zdi razlog za tvoje življenje v miru stanovitnost in ne strah. Kdo bi lahko pustil brez omembe tudi to, da smo po zaslugi tvoje sreče videli, kako je udarilo skupaj orožje verolomnih, in da so, medtem ko si bil ti zaposlen z drugimi stvarmi, sovražne čete v pravičnem spopadu propadle? Kolikokrat je zmagal zate tisti, ki se je zaobljubil, da se bo bojeval proti tebi? (55) Naj spregovori Friderik, ki je, potem ko je prelomil dano besedo, spremljal tvoje sovražnike pri propadu.¹¹³ Dvignil je orožje proti tistim, s katerimi je bil prej povezan v zmoti, ko je med hudobneži prišlo do razdora glede tega, za kar so vedeli, da je nji-

Riminija avgusta 492: od tam so Goti prišli do *Portus Leonis*, Odoakra odrezali od morja in posledično od dovoza surovin. 29. 8. 492 je tako nastopila blokada Ravene, ki je trajala vse do februarja naslednjega leta, ko so Odoakru začele pojmati moči. Ravenski škof Johanes je Teoderika zaprosil za zaščito prebivalstva in dosegel sklenitev sporazuma med Teoderikom in Odoakrom, ki je obema zagotavljal delitev oblasti. Goti so 5. 3. prišli v Raveno, deset dni kasneje pa je bil Odoaker umorjen – Teoderik ga je najprej prevaral, nato pa umoril. Na isti dan je bilo umorjeno Odoakrovo spremstvo in njegovi privrženci (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 56–63; Wolfram, *Die Goten*, 282–83; Bury, *History*, 424–25). Teoderik je namreč izdal tajni ukaz meščanom, da je treba na točno določen dan pobiti sovražne vojake; to presenetljivo pove tudi Enodij (*ultionis vexilla concutiens fecisti consiliorum participem in secretis populum iam probatum, nex votiva*). O Teoderikovem umoru Odoakra poroča tudi progotsko usmerjeni Jordanes (*Getica* 57.295). Teoderikov obračun z Odoakrom in njegovimi privrženci ni škodil njegovemu ugledu, saj je bil v očeh tistega časa nujnost – zaradi germanske tradicije krvnega maščevanja (Teoderik je moral maščevati smrt sorodnice Giso) in zaradi ustaljenega prepričanja tistega časa, da je resnična zmaga dosežena šele s smrtjo nasprotnika.

¹¹⁰ Bogu.

¹¹¹ Heruli so se leta 476 pridružili Odoakrovemu pohodu proti Italiji, ključno vlogo pa so herulske enote igrale tudi v bojih s Teoderikom. Velik del Herulov je padel ob Odoakrovem nočnem izpadu iz Ravene 10. 7. 491, ko je Odoaker skušal predreti gotsko obrambno črto; v tem spopadu je življenje izgubil tudi Odoakrov vojaški poveljnik Levila (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 59). Preostali del Herulov pa je Teoderik vključil v svoj maščevalni pobjo, *nex votiva*, ki je sledil Odoakrovemu umoru. Možno je, da je imel Enodij v mislih katerega izmed teh dveh dogodkov.

¹¹² Enodij poseže nekoliko nazaj in omeni vdor Burgundcev pod vodstvom kralja Gundobada na sever Italije, ko so ti izkoristili spore med Teoderikom in Odoakrom. Teoderik je bil zaradi izdajstva Tufe oslabljen in se Burgundcem, ko so plenili Ligurijo, ni mogel upreti. Šest tisoč ujetnikov, ki so jih Burgundci odpeljali s seboj v Galijo, je Teoderiku uspelo odkupiti šele leta 494/495, ko je to nalogo zaupal pavijskemu škofu Epifaniju in mlademu Enodiju (Fontaine, »Ennodius,« 399; Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 235).

¹¹³ Rugijski kralj Friderik je bil omenjen že v komentarju k 25. paragrafu. Mnenja o njegovi zgo-

hova edina želja. Naj pomaga Bog in naj svojo dobroto premakne v večnost, saj je po njegovi volji prišlo do zaželenih sporov med krivci. Friderik si je namreč, potem ko je nad tvojimi sovražniki dosegel triumf zate, zagotovil triumf tudi nad samim seboj.

11. (56) Velik del častitljivih zaslug me vleče drugam. Vidim, da je iz pepela mest nastal nepričakovan okras in da se v času državne blaginje povsod rdečijo cesarske strehe. Vidim, da so bile stavbe dograjene prej, kot mi je sploh uspelo zvedeti, da se urejajo. Rim, celo sama mati mest, se pomlajuje s sekanjem udov, uvelih od starosti. Uslišite nas, posvečeni prazačetki Luperkovega genija: več je vredno odvrniti propad kot omogočiti začetek. (57) Sem spada tudi to, da si venec kurije odel z nešteto rožami.¹¹⁴ Nikogar se še ni polastil obup zaradi časti, če so mu, ko je prosil, pomagale odlike čiste vesti. Ne zna dvomiti v uspeh prošnje, kdor ni prosil čisto brez bleščečih zaslug. Dobri smo namreč zaradi naše namere ali pa to postajamo po tvojem zgledu. (58) Bogastvo države je zrastle z razcvetom zasebnikov. Nikjer na tvojem dvoru ni častihlepnosti in povsod se širi bogastvo.¹¹⁵ Nihče ne odide brez darila in nihče ne tar-na nad nesrečnimi proskripcijami. Tvoji odloki imajo nesmrtno veljavo: zaporedje mandatov urejaš, še preden vidiš poslance. Tvoje replike ne naletijo na nasprotovanje niti se tvojim ugovorom ne zoperstavlja lahkomiselni sklep. (59) Namesto vladarja je na straži vladarjevo dobro ime: naš mir varuje skrb velikega kralja, toda kljub temu ne odnehaš širiti trdnjav, saj skrbiš tudi za prihodnost. Ne manjka ti neustrašnosti pogumnega moža niti previdnosti boječega. O dvojna popolnost vrlin v enem vladarju, ki razodeva Boga stvarnika, kajti med ljudmi ni takšnega, da bi lahko od njega prejel to, kar izkazuje!

12. (60) Toda glej, po trdnem miru besede zopet obračamo k spopadam. Vojaška trobenta znova kliče govor k sebi. Mesto Sirmij je bilo nekoč meja Italije, v katerem so stražili prejšnji gospodarji, da se tam rane, nakopičene zaradi udarov sosednjih plemen, niso širile v telo Rima. To mesto je kasneje zaradi malomarnosti vladajočih prišlo pod oblast Gepidov – od takrat naprej je od tam vsak dan prihajalo zasmehovanje in, v neenakomernih presledkih, poslanstva.¹¹⁶ (61) Srce vladarja je vznemirjalo

dovinski vlogi po letu 490 in o njegovem koncu so med zgodovinarji zelo deljena, prevladuje pa mnenje, da je v letih 492/3 izgubil življenje v boju s Teoderikom.

¹¹⁴ Enodij najverjetneje namiguje na Teoderikovo ohranjanje in vzdrževanje obstoječe ureditve. Teoderik je namreč v senatu videl trdnjavo svobode, zato je svojo oblast nad deželo delil s senatom. Tako sta nastala dva centra oblasti: senatorski (v Rimu) in kraljevi (v Raveni).

¹¹⁵ Enodij čas Teoderikove vladavine v obdobju od 493 do 504 opiše kot obdobje miru in napredka, poudarja, da na dvoru ni častihlepija in proskripcij. Enodijeve besede razumem kot evfemizem za Teoderikovo absolutno oblast.

¹¹⁶ Po prevzemu oblasti je Teoderik počasi začel s stabilizacijo svojega položaja, ne le v Italiji, ampak tudi na mejnih področjih svojega kraljestva, torej tudi na ozemlju Vzhodnih Alp in Podonavja. K svojemu oblastnemu področju je skušal priključiti čim več mejnih področij (Lotter et al., *Premiki ljudstev*, 22). Svoj položaj je skušal okrepiti s celero vrsto mirovnih sporazumov, ki so temeljili zlasti na njegovi politiki porok (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 111–13; Wolfram, *Die Goten*, 306–307). K Teoderikovemu ozemlju so najverjetneje že od vsega začetka spadale province panonske dieceze, in sicer *Dalmatia*, *Savia* in *Noricum Mediterraneum*, saj

dobrikanje zvijačne laži in Trasarikovo neugodno prijateljstvo z drugimi Gepidi, katerih voditelj je bil Gundarit.¹¹⁷ Mislil si, da mesto propada po tvoji krivdi, ker je bilo pod tvojo oblastjo dolgo možno obdržati posest Italije. Ni ti zadostovala tolažba, da je nisi ti izgubil, ker je bila bolečina, da je nepravličeni posestnik ni vrnil v začetku tvojega gospostva, neizmerna. Meniš namreč, da se država, ki ne raste, manjša. (62) Potem ko so se vendar očitno razkrile Trasarikove laži,¹¹⁸ si izbral najjemenitnejša izmed Gotov, Pitzijo in Herduika, in v bojih še neizkazano mladino, da bi lahko Trasarik, če bi se strinjal s ponujenimi dogovori, po lastni presoji obdržal že enkrat osvojene kraje. Toda omahljivčeva navada je ustregla tvoji sreči: po tuji volji¹¹⁹ je zbežal in, ne da bi tvoja vojska sploh napadla, prepustil, kar je moral. Takoj nato je Pitzija, ki je od tebe prejel sposobnost doseči ugodne izide, tehtal možne načrte; menil je, da dežela ni pridobljena, ampak vrnjena, in je kot dobičkonosne ni oplenil z ropanjem, ampak jo je kot lastno deželo zaščitil z upravo. (63) Ko sta tam ustvarjala red, je Grčija zaradi zveze s federatom Mundonom napovedala spor – za obrambo je s seboj odvedla tudi svoje Bolgare, ki jih je med bojnimi spopadi uporabila kot ščit, in grozila.¹²⁰ (64) Mundo je tedaj menil, da za pomoč zadošča, če tvoje kohorte spoznajo, kaj trpi; svojo nesrečo je zaupal v varstvo hitrim glasnikom: prej je opazil, da so branilci začeli boj na njegovi strani, kakor izvedel, da to sploh nameravajo. Ko pa

so že bile del Odoakrovega kraljestva (Lotter et al., *Premiki ljudstev*, 22). Ker se je Teoderik iz lastnih izkušenj zavedal, da je panonski prostor idealno zbirališče za napade na Dalmacijo in Italijo, je to področje skušal dobiti pod svojo oblast (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 115). Težava je bila v tem, da so se na območju Druge Panonije po letu 473 usidrali Gepidi in da je Zahodno cesarstvo leta 437 Sirmij uradno odstopilo Vzhodnemu rimskemu cesarstvu. V letih 488/489, neposredno po Teoderikovi zmagi nad Gepidi pri reki Vuka, je Teoderik, potem ko je v boju padel gepidski kralj Traustila, sklenil pogodbo z njegovim sinom Trasarikom. Ta pogodba mu je zagotovila preskrbo za zimo, Gepidom pa je omogočila, da jim je bilo dovoljeno ostati na območju Sirmijske Panonije (Lotter et al., *Premiki ljudstev*, 23).

¹¹⁷ Po sklenitvi pogodbe je bil odnos med Teoderikom in Trasarikom prijateljski, vse dokler zaradi naraščajočega Teoderikovega vpliva ni prišlo do 'verizne reakcije'. Trasarik se je čutil ogroženega, zato je sklenil premirje z Gundaritom, kraljem glavnega plemena Gepidov (območje Alfölda in Sedmograška). Teoderik je v tem videl grožnjo za svoj položaj v Panoniji, odločil se je za vojno proti Gepidom, da bi znova pridobil sirmijsko Panonijo zase.

¹¹⁸ Kot povod za vojno z Gepidi je Teoderik uporabil Trasarikovo zvezo z Gundaritom. Nalogo je poveril poveljnikoma Pitziji in Herduiku. Njegovo ukrepanje je bilo tako hitro predvsem zato, ker se je bal, da ga ne bi združena vojska Gepidov in Vzhodnega rimskega cesarstva prehitela (Lotter et al., *Premiki ljudstev*, 104–105).

¹¹⁹ Enodij namiguje na Gundarita.

¹²⁰ Enodij kot vzrok za spor med Vzhodom in Zahodom omenja zvezo Pitzije z Mundonom. Seveda drži, da je tudi to prispevalo k izbruhu napetosti, glavni povod za spor pa je bil v nedorečenosti mejnega področja Sirmija. Vzhodno rimsko cesarstvo je zavzete Sirmija imelo za vdor na lastno oblastno področje, sklicevalo se je na dejstvo, da je Zahodno cesarstvo Sirmij leta 437 uradno odstopilo Vzhodu. Vzhodno rimsko cesarstvo je poslalo svojo vojsko pod vodstvom poveljnika Sabinijana, okrepljeno z bolgarskimi enotami. Teoderikov namestnik Pitzija je sklenil premirje z Mundonom, ki je poveljeval hunsko-gepidski roparski tolpi Skamarov, in skupaj z njim ob Moravi premagal Sabinijana (Lotter et al., *Premiki ljudstev*, 23; Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 115–16).

je Pitzija od daleč zagledal neukročeno bolgarsko mladež, je za boj vnete mladeniče spodbudil še s silnejšim žarom v besedah:¹²¹ (65) »Tovariši, gotovo se še spominjate, na čigav ukaz ste prišli v te kraje. Nihče naj ne misli, da so oči našega kralja, za čigar slavo se je treba boriti, daleč proč. Tudi če bo nebo zakrila ploha sulic, tisti, ki bo posebno pogumno zalučal kopje, ne bo ostal skrit. Potopite prsi v železni oklep, da pride iz grozovitega življenja jasno upanje na zmago. Mislim, da je priča moči našega kralja že umrla in da tistega, ki jim je navadno naznanil, koga imamo za gospodarja, ni več. Ali pa morda smatrajo za nevredno naš rod oceniti po vladarju? Naj spoznajo, da to, kar počnemo, izvira od njega,¹²² in naj jim ne bo dovoljeno tega, kar je naš voditelj prepustil ljudstvu, pripisati samo eni osebi.« (66) Ta govor je nadaljeval z bojnimi rogovi: kakor črn oblak, ki zaradi divjanja neviht tako bobni, da pokajo strehe, tako se je Marsovo ljudstvo takoj vmešalo v boj. Ker se je z obeh strani dvigal enako oster boj, se je spopad dolgo zibal na nezanesljivi tehtnici. Spopadli sta se dve ljudstvi, ki jima pri boju z meči ni nikoli prišel na misel beg. Obe hkrati sta se čudili, da sta našli sebi enake in da so tako Goti kot Bolgari v človeškem rodu videli koga, ki se jim upira. (67) Medtem ko je bila usoda boja še negotova in so si krilate nosilke smrti lastile nebo, je prevladal spomin na našega vladarja: trudili so se, da bi mu bojno polje razglasilo zasluge posameznikov. V beg se je pognalo ljudstvo, ki je bila zanj posebno huda kazen to, da je ušlo smrti. Zemlja se je, preplašena zaradi topotanja konj, stresla. V neizmernih tožbah so hiteli, potem ko so videli, da ni več dvoma o njihovi rešitvi. Bog, nebeški razsodnik, pomnoži zbrane darove! Oni, ki niso nikoli dvomili v zmago, oni, ki jih je občudoval ves svet, so izgubili vojaška znamenja in se pretreseni, ker so ostali celi, razhajajo in vpijejo, da so trikrat, štirikrat srečni tisti, ki jim je uspelo umreti. (68) Kaj bi se vračal k pokolu vojakov in k nadvse sramotnemu odhodu poveljnika Sabinijana, kajti docela nesmiselno je znova razlagati, kaj se zgodi nezavarovanemu, ko je konec njegovih zavezništev? Da se tedaj ne bi zdelo, da se Pitzija, ki si zasluži, da ga slavijo stoletja, ni boril toliko za slavo kot v želji po plenu, je, s tem ko je ukazal, da lačni vojaki bogato opravljenim truplom ne smejo ničesar odzeti, trud bojnega polja prepustil divjim zverem in pticam. (69) Toda kateri jezik bi lahko to zadovoljivo opisal? S kakšnim govorniškim darom bi se to lahko razkrilo? Dolgo si sam zmagoval v vseh tvojih spopadih, zdaj pa že lahko držiš zmagovalce v pokornosti. Medtem se je rimsko kraljestvo vrnilo na svoje meje: tako kot včasih narakuješ ukaze Sirmijcem; ti, ki so doslej imeli naša posestva, so zaradi tvoje sosesčine v strahu za svoja.

13. (70) Kaj naj rečem o kaznovanih ropanjih Vandalov, – pri njih so ti bili poslušni že vetrovi –, o plemenu, ki mu je namesto letnega plačila dovolj že tvoje

¹²¹ Enodij je zopet, tako kot pri opisu prvih dveh ključnih bitk (bitka pri reki *Ulca*, bitka pri Veroni), pred neposreden opis dogajanja v bitki umestil govor: tukaj spregovori Pitzija.

¹²² Od Teoderika.

prijateljstvo?¹²³ Čeprav jih vodi modrost, se ne zmorejo razširiti preko svojih možnosti: zaslužili so si, da so sosedje, ker ne odklanjajo poslušnosti.

14. (71) To, kar sem izmed kopice tvojih dejanj na kratko razvrstil, sem na novo podal z večjo željo kot z govorniško spretnostjo, nedotaknjeno pa prepuščam bolj-šim. Videl bom, kdo me bo premagal po govorniški spretnosti, nihče pa me ne bo mogel prekositi v naklonjenosti do tebe. Bog te je navdahnil s takšno blagodušnostjo, da si prepričan, da zmoreš več z ljubeznijo kot pa s strahom. Znamenita dobra dela so med spomeniki tvoje slave, tako da te, medtem ko se te kralji bojijo, služabniki cenijo. Kajti za karkoli ukažeš, naj se ti da, potem ko si ocenil moči podložnikov, verjameš, da se ti lahko tudi odreče. O kralj, obdarjen z vsem mirom, ki pripisuje naši vdanosti, kar moramo mi plačati v sužnosti!

15. (72) Ali nisi ti alemansko skupnost brez škode za rimsko posest vključil znotraj meja Italije?¹²⁴ Temu ljudstvu je pripadel kralj, potem ko ga je po lastni krivdi izgubilo. Varuh lacijskega kraljestva je postalo ljudstvo, ki je še zmeraj hodilo plenit naša ozemlja. Zanje se je dobro izteklo, da so zbežali iz domovine, tako so namreč dosegli bogastvo naše prsti. (73) Dosegli ste deželo, ki se je znala ukloniti motikam, nam pa je bilo dano, da nismo spoznali škode. Pod tvojo oblastjo smo spoznali, da se lahko iz nesreče rodijo najboljši uspehi in da povod za nesrečo postane mati sreče. Skupnost, ki se je rešila rogoze, se prebivajoča na trdni zemlji zahvaljuje; ta, ki je do- slej živela v zijajočih domovih,¹²⁵ je vzplavala po zaslugi trdnejše prsti.

¹²³ Enodij nadaljuje z omembo Vandalov, zgodovinski kontekst omembe ni povsem jasen. Verjetno ima v mislih vdor Vandalov na Sicilijo (potekal je v približno istem času kot vdor zgoraj omenjenih Burgundcev) v času Teoderikovih bojev proti Odoakru, in sicer leta 491. Do kakšnih večjih bojev ni prišlo, saj je bila z njimi še isto leto sklenjena mirovna pogodba. Po mojem mnenju bi bilo možno, da Enodij namiguje na poroko ovdovele Teoderikove sestre Amalafride in prav tako ovdovelega vandalskega kralja Trazamunda leta 500, ki je obema prinesla mir in pomoč v boju proti vzhodnorimskemu cesarju (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 113, 117–18).

¹²⁴ Enodij omenja le posledice – naselitev Alemanov v Reciji in Noriku leta 507, ne omeni pa vzroka, ki je spodbudil premik Alemanov. Vzrok za te dogodke je treba iskati v dogajanju izpred treh let, in sicer v zahodnorimski prisvojitvi Sirmija, ki je povzročila, da se je Vzhodno rimsko cesarstvo, z namenom da bi okrnilo Teoderikov sistem zavezništev, povezalo s Klodvikom, ki je stremel k razširitvi svoje oblasti v Severni Galiji. Klodvik je bil kljub zvezi s Teoderikom v neprestanih bojih z njegovimi zavezniki Burgundci in Zahodnimi Goti, med njima pa je resnejši spor izbruhnil zaradi Alemanov, ki so se vse bolj širili proti severozahodu Galije. Klodvik je Alemane prvič premagal v bitki pri Zürichu, dokončno pa jih je porazil leta 506, ko je zase pridobil njihovo centralno ozemlje (široko področje okoli izvirov rek Donave in Rena, med tatkratno Burgundijo in Turingijo). Ta zmaga je, kljub temu da je prinesla koristi tudi Teoderiku (Alemani so namreč nenehno vpadali na sever Teoderikovega kraljestva), nekdanja zaveznika razdelila. Teoderik je Alemanom kljub strahu, da bodo Franki nadaljevali vojno proti njim, omogočil naselitev na severovzhodu svojega kraljestva. Teoderikova uspešna diplomacija je dosegla pomiritev s Franki, vendar pa premirje ni trajalo dolgo, saj je Klodvik kmalu nato prekinil mir z Zahodnimi Goti (Ausbüttel, *Theoderich der Große*, 117–18).

¹²⁵ Namig na to, da so Alemani pred naselitvijo v Teoderikovem kraljestvu živeli na močvirnih področjih.

16. (74) Pristajalo ti je tudi, da si umetnost hvalilnega govorništva spodbujal z nagradami, da tvojih zmag ne bi pokvarili z molkom. Vnema za umetnost ne popušča: sposobnega se najde, kjerkoli že tiči. Državno službo opravlja tisti, ki si jo zasluži, čeprav je živel daleč proč: nikoli ne ostane skrit, kogar je pokazala poštenost, kajti tebe, tankočutni razsodnik, ne pomiri beseda, ampak dejanje. (75) Dejanja naših umrlih prednikov so pri tebi dobro spravljena: če je tvoji blagodušnosti znana zvestoba kakšnega človeka, po dednem pravu kmalu dodeliš potomcu, kar si dolgoval predniku. Uživamo sad poslušnosti svojih prednikov, in vendar se ne bojimo kazni za njihove prestopke. Tvoj srd se umiri in konča s človekom, medtem ko tvoja hvaležnost zaradi povračila išče naslednika. (76) Ostaja še veliko stvari, ki bi jih še lahko povedal, toda pri tako zelo številnih hvaliteljih tvojih dejanj se spodobi, da ostane kaj tudi nedotaknjeno. Tebi dolgujejo častitljive znanosti, da govorijo. Tvoji predniki so ljubili nevednost, ker niso nikoli storili nič hvalevrednega. Še najspretnejši govornik se je potil pri plugu, kajti tisto, kar mu je dala spretnost, je prepovedala oblast. Ker je govornik umolknil, so tribunali žalovali in za govorjenje se ni dobila nobena palmova veja. (77) Ko se znanostim ni posvečalo pozornosti, je bila usoda prava negotova in odvisna od naključij. Vsesplošno žalovanje je zadušilo nadarjenost, ker je brezdelje načenjalo spretnost govorniško nadarjenih. Sijaja starejših se je polastila uničujoča brezbriznost in mladenič ni gorel v vnemi za tekmovanje. Poglej bogastvo svojega časa: takrat so forumi le s težavo imeli popolne govornike, zdaj pa hvalitelja pošilja cerkev.

17. (78) Naj pride starodavni čas in naj s tragiškimi poročili hvali Aleksandra, ki mu je dar pripovedovalcev prinesel bogastvo slave, da se tako zdi, da mu s pomočjo govorniške spretnosti raste hvala, ki je sicer siromašna v dejanjih. Zasluge našega kralja ne zahtevajo nadomestila pripovedovalca: čeprav so dejanja starih pomnožena z lažmi, so manjša od njegovih resničnih dejanj. Pesniki, pretvarjali ste se, da gre za velika dejanja, toda spodobi se, da priznate, da so dosežki sedanjega gospodarja pomembnejši.¹²⁶ (79) Poveljnik iz Pele je želel, da je njegova celotna hvalnica odvisna od naklonjenosti Hojrila,¹²⁷ da ne bi množica pripovedovalcev odkrila želje po sprevrčanju in postala priča nesramnosti, ki jo je izkoristil za potrditev zmage. Ničesar ne odvezem starejšim, ki bi jih stara doba imela za odlične, če ne bi dvig rimskega imena dal tebe. (80) Njega, ki ne pozna prave vere, je obvladala nevednost, mati zmote; tebe pa je življenjski poduk že od samega praga luči naredil za častilca najvišjega Boga. Tistega, kar je prinesel ugoden izid, nikdar ne pripišeš svojim naporom: veš, da je v tebi skrb, v oblasti Boga pa je bistvo dokončnega. Trudiš se, da bi si srečo, ki jo dosežeš, tudi zaslužil, ko pa jo dosežeš, vse pripišeš stvarniku. Po moči, čuječnosti in sreči se izkazuješ kot vladar, po blagodušnosti pa kot svečenik. (81) Kaj naj še rečem?

¹²⁶ Primerjavo z Aleksandrom je Enodij uvrstil v panegirik najverjetneje zato, ker je to stalni motiv (topos) panegirične tradicije v govorih na čast vladarjem.

¹²⁷ Hojril iz Jasa je bil dvorni pesnik Aleksandra Velikega, ki ga je (baje) za vsak dober verz nagradil z zlatom.

So naši predniki tiste, ki jim je bilo zaupano žezlo, zaman imenovali bogove in svečnike? Nekaj posebnega je po dejanjih doseči najsvetejšega in ne nositi častnih imen. Moj kralj bi bil po pravici imenovan zmagovalec nad Alemani, a naj se tako imenuje raje kakšen tujec. Naj živi kot bog od sadu vesti in naj ne zahteva praznih besed sijajnega poveličevanja: v njegovem značaju laskanje prednikov ustreza resnici.

18. (82) Priznam, do konca govora bi želel prispeti ganjen od veličine tvojih dejanj in nove zmage preiti oslepljen od blišča starih. Kakor če bi bil želel spraviti v verz okrasje nebeškega svoda in bi, potem ko sem videl sijaj Velikega voza, opisal okras neba z nemočnim jezikom. Tako naj se človeška preprostost umakne božanskemu sijaju; svetlobi sonca ne zadošča iskra preprostega jezika. Ta primer je razkril, da nisem kos temu, a je dokazal, da sem (zvest) podložnik.

19. (83) Kakšna usta pa bi lahko slavila šele to, da v skrbi za naše neprekinjeno brezdelje varuješ orodja gotske moči in skrbiš, da se neukrotljiva mladina med ljubim mirom vpričo tebe uri za vojno? Zmagovalne čete so še vedno trdno pri močeh, a že so zrasle nove. Mišice krepijo s kopji in še v šali opravljajo delo pogumnih mož. Odvija se kot igra, kar bo v prihodnosti spadalo k pogumu. (84) Medtem ko se prožna kopja mečejo še z otroškimi jermeni, medtem ko loke, vsakodnevno smrt ljudi, namerjajo čedalje dlje, je vse območje ob obzidju mesta od posnemanja bitke poteptano. Podoba bojev poskrbi, da ne izbruhnejo resnični in nevarni boji. Kdo bi lahko verjel, da za to lahko zadostuje ena sama pamet: da zmaga v bitkah z divjo bojevitostjo, a se hkrati preudarno odloči tako, da ni vzroka za boj. (85) Kot vemo, sta Rutilij in Manlij gladiatorske spopade uvedla zaradi velike skrbi za ljudi, da bi ljudstvo, ki je dolgo živelo v miru, med gledališkimi tribunami spoznalo, kaj se dogaja v boju. Toda tedaj, ko so roke mirovale, je bila ena smrt za drugo na ogled zaman. Nikoli ni dobro tisto, kar prihaja od okrutnosti: da bi se okreplil pogum zoper sovražnike, je treba najprej videti smrt svojcev. Vendar pa takšen spopad, kot se je izkazalo, ni povzročil naraščanja moči, temveč stopnjevanje strahu: v srečnih časih se je nebojeviti duh naučil, česa se mora bati. (86) Poglej razlike ukrepov, ki si popolnoma nasprotujeta: takrat je resnično prelivanje krvi ljudi odbijalo od bojevanja, zdaj pa mladeniči ob prikazu navideznega spopada kar žarijo od vneme. Že zelo zgodnja mladost jih je naučila, da imajo shranjenih toliko smrti sovražnikov, kolikor imajo puščic. Med napadi v tujih deželah niso vajeni brezbrizno zapravljeni puščic niti očitne pogube metati v zrak: izterjati hočejo toliko življenj, kolikor izstrelijo puščic.

20. (87) Toda ali morda med bojnimi spopadi, s katerimi vse učiš in pripravljaš ugodna znamenja za zmago, ničesar ne prihraniš za udobje državljanskega življenja? Kdo bi verjel, da tvojim junakom v miru strah ni tuj? Kajti med boji neukročene može namreč kroti zakon: podredijo se naukom, potem ko so osvojili lovorove vence in ko so poteptali bojne vrste sovražnikov – tem, ki se jim je orožje umaknilo, zapovedujejo uredbe. (88) Ti edini si po zaslugah in značaju ustvarjen za to, da sledijo tvojim junaškim ukazom. Izvor te je sicer naredil za gospodarja nad njimi, krepost

pa je to ohranila. Sijaj rodu ti je pridobil žezla, a če bi ti manjkalo znamenj oblasti, bi tvoj razum dosegel, da bi bil izvoljen za vladarja.

21. (89) A tudi lepote tvoje zunanosti ne gre šteti med manj pomembno, saj škrlatna barva tvojega kraljevega obličja obseva škrlat dostojanstva.¹²⁸ Seri,¹²⁹ prinesite oblačila, ki jih barvate z dragocenim škrlatom, in odložite ogrinjala, ki so vpijala svoje plemenite barve v več kot le eni medeni posodi. Naj se splete venec iz pisanih dragih kamnov, zraven naj bo tudi drag kamen, ki ga čuva grozovita kača. Vso okrasje, ki ga bo poslal podložni svet, se bo okrašeno z lepoto tvojega častitljivega telesa še bolj bleščalo. (90) Postava je tista, ki zaradi veličine razodeva vladajočega. Sneg lic se ujema z rdečico, oči se svetijo v nepretrgani vedrini. Roke so vredne, da delijo nasprotnikom smrt, podrejenim pa časti, ki si jih želijo. (91) Nihče naj se ob nepravem času ne hvali z lasnim okrasjem: kar pri drugih gospodarjih naredijo diademi, to je pri mojem kralju s pomočjo Boga stvarnika dosegla narava. Njih se opazi šele po pripomočkih velikega bogastva, tega pa dela boljšega preprost in nespremenljiv značaj. Kaj naj še rečem? Naj se trudijo z okrasjem tisti, ki si želijo imeti tujo lepoto. (92) Voditelj Italije je združil v prijateljstvo dvoje zelo različnih stvari, da je v jezi brez primere bliskovit, v veselju pa je brez oblaka lep. Ne da bi odprl usta, poslanecem ljudstev prijazna podoba obljudi mir, strah zbujajoča pa vojne. Toliko častnih znamenj imaš, da bi ta, če bi jih razdelil na več mož, te naredila popolne. (93) O da bi pomnožil srečo zlate dobe škrlatni zarod iz tebe! O da bi se dedič kraljestva igral v tvojem naročju, da bi te darove besed, ki jih izročam tebi, od mene v pričevanje podobnega veselja prejel tudi sveti deček!¹³⁰ Glej: zadostil sem dolžnosti in opravil dolžnost, svoj govor sem zaključil z molitvijo.

BIBLIOGRAFIJA

- Ausbüttel, Frank M. *Theoderich der Große*. (Gestalten der Antike.) Darmstadt: Primusverlag, 2003.
- Babič, Matjaž. »Predvaje za pouk govorništva (pripisane Hermogenu iz Tarsa).« *Šolsko polje* 17, št. 1/2 (2006): 69–99.
- Benedik, Metod. *Papeži od Petra do Janeza Pavla II*. Celje: Mohorjeva družba, 1989.
- Bratož, Rajko. *Odnosi med etničnimi skupinami na vzhodnoalpskem in srednjedonavskem območju od konca 4. do konca 8. stoletja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2000.
- . »Soča in prehodi čez reko v antiki.« *Goriški letnik* 27 (2000): 27–50.

¹²⁸ Enodij najverjetneje namiguje na dejstvo, da se je Teoderik kot kralj javnosti kazal tudi v cesarskem škrlatu.

¹²⁹ Kitajci.

¹³⁰ Glede na to, da je Teoderik že krepko prekoračil starost 50 let, je težko verjetno, da je imel Enodij v mislih Teoderikovega sina, verjetneje je, da namiguje na vnuka Atalarika, sina hčere Amalasu in njenega moža Eutarika. (Rohr, *Der Theoderich-Panegyricus*, 263)

- Bury, John B. *History of the later Roman empire* (2 vol.) Vol. 1: *From the death of Theodosius I. to the death of Justinian*. New York: Dover Publications, 1958.
- Curtius, Ernst Robert. *Evropska literatura in latinski srednji vek*. Prevod Tomo Virk. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo 'Literatura', 2002.
- Ficarra, Rosalba. »Fonti letterarie e motivi topici nel Panegirico a Teodorico di Magno Felice Ennodio.« V: *Scritti in onore di Salvatore Pugliatti*. Vol. 5: *Scritti vari* (Pubblicazioni dell' Istituto di scienze giuridiche, economiche, politiche e sociali della Università di Messina), 233–54. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1978.
- Fontaine, Jacques. »Ennodius.« V: *Reallexikon für Antike und Christentum*. Ur. Theodor Klauser, 398–421 Stuttgart: Anton Hiersemann, 1962.
- Harsch, Ulrich, izd. *Flavius Aurelius Cassiodorus. Variarum libri duodecim*. Bibliotheca Augustana. Augsburg: Fachhochschule, 1999 in pozneje. http://www.fh-augsburg.de/%7Eharsch/Chronologia/Lspost06/Cassiodorus/cas_intr.html. (obiskano 30. 4. 2007).
- Kennell, Stephanie A. H. *Magnus Felix Ennodius: A Gentleman of the Church*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.
- König, Ingemar, izd. *Aus der Zeit Theoderichs des Großen: Einleitung, Text, Übersetzung und Kommentar einer anonymen Quelle*. (Texte zur Forschung 69) Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997.
- Laufenberg, Heinrich. *Der historische Wert des Panegyricus des Bischofs Ennodius*. (Phil. Diss. Rostock.) Celle, 1902.
- Lausberg, Heinrich. *Elemente der literarischen Rhetorik*. 3. izd. München: Max Hueber Verlag, 1967.
- Lotter, Friedrich, Rajko Bratož, Helmut Castritius. *Premiki ljudstev na območju Vzhodnih Alp in Srednjega Podonavja med antiko in srednjim vekom (375–600)*. Ljubljana: Založba Sophia, 2005.
- Näf, Beat. »Das Zeitbewusstsein des Ennodius und der Untergang Roms.« *Historia. Zeitschrift für alte Geschichte* 39, št. 1 (1990): 100–23.
- Rohr, Christian, izd. *Der Theoderich-Panegyricus des Ennodius*. (Monumenta Germaniae Historica: Studien und Texte 12.) Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1995.
- . »Nationalrömisches Bildungsgut im Reich der Ostgoten: Zur Rezeption von Q. Aurelius Symmachus bei Ennodius.« V: *Römische Historische Mitteilungen* 40, ur. Otto Kresten Hermann Fillitz, 29–48. Wien: VÖAW, 1998.
- Schwarcz, Andreas. »Die Goten in Pannonien und auf dem Balkan nach dem Ende des Hunnenreiches bis zum Italienzug Theoderichs des Großen.« *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 100 (1992): 50–83.
- Seeck, Otto. 1883. *Q. Aurelii Symmachi, quae supersunt*. (Monumenta Germaniae Historica: Auctores antiquissimi 6.) Die digitalen Monumenta (dMGH), Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), <http://www.dmgh.de/>. (dostop 10. 4. 2007).
- Šmit, Žiga. *Jordanes. O izvoru in dejanjih Gotov – Getika*. Ljubljana: ZRC, 2006.

- Vogel, Friedrich, izd. *Magni Felicis Ennodi Opera*. (Monumenta Germaniae Historica: Auctores antiquissimi 7.) München: Monumenta Germaniae Historica, 1995.
- Wolfram, Herwig. *Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie*. 4. izd. München: Verlag C. H. Beck, 2001.

THE PANEGYRIC COMPOSED BY ENNODIUS IN HONOUR OF KING THEODORIC: HOW RHETORIC WRITES HISTORY

Summary

The life and work of Ennodius (473/474–521) falls in a crucial but highly troubled period of late antiquity. With the fall of the Western Roman Empire, the arrival of the Ostrogoths, and Theodoric's takeover of authority, Ennodius witnessed a number of processes which set the course of events for the centuries to come. He left an important testimony to his time in his panegyric to King Theodoric, which demonstrates the author's high level of classical education as well as his familiarity with classical, imperial, and early Christian literature. A skilfully written rhetorical work spanning the years 461–506/507, elaborate in style and content, it bears ample testimony to the historical reality of Theodoric's time and constitutes an important historical source for the early period after the fall of the Western Roman Empire.

The panegyric dates from the first half of 507. The diversity of its content leaves the reasons for its composition open to speculation, the most likely hypothesis being that Ennodius wished to thank Theodoric for his victories and achievements in general (no particular event is highlighted). It is no coincidence that the panegyric was composed after the final regulation of Theodoric's authority and after a relatively long period of peace. It is clear from the panegyric that Ennodius had a highly positive attitude to Theodoric, whom he saw as a continuator and stimulator of the idea of eternal Rome. In his view, Theodoric's assumption of authority over the Western part of the Roman Empire was a historical watershed which would bring a rejuvenation of Rome; the beginning of a new golden age.

Besides its great historical value, the work of Ennodius is distinguished by its rhetorical and stylistic perfection. Confronted with the mass of historical material on Theodoric, Ennodius would have run into difficulties selecting an appropriate topic (*inventio*), but he emerges as a skilled collector and a masterly organiser in arranging the selected topic into a logical and original whole (*dispositio*). While the panegyric testifies to his thorough rhetorical education, the form of his presentation (*elocutio*) also displays some deviations from classical rhetorical standards (free word order, special metaphors, the use of periphrasis, paronomasia...). Embellishment through

figures of diction (*verborum exornatio*) is matched by embellishment through figures of thought (*sententiarum exornatio*). Statistically, the prevailing rhetorical device is alliteration, followed by metaphor, antithesis, parallelism, intensification, and metonymy. In addition, a detailed analysis yields the following most frequent figure combinations: anaphora and parallelism; anaphora, parallelism and intensification (also enumeration); intensification and amplification; the use of synonyms... Similarly, the panegyric demonstrates Ennodius' mastery of panegyric topics (*loci communes*), which are displayed almost in their entire canon.

The analysis of the panegyric concludes by evaluating Ennodius' originality and creativity against the rhetorical tradition of schools. A comparison of the formal division of his panegyric with Hermogenes' point-by-point division of a hymn reveals that Ennodius, while generally maintaining the school tradition of hymns, at the same time shows considerable originality and creativity. With his panegyric to King Theodoric, he proves himself a master of selecting an (appropriate) historical topic, and a skilled author of embellishment through figures of thought and diction.